

ZSIGMOND CSILLA*

„Közösen élünk” – a nemzethez tartozás és a többes nemzeti kötődés mintázatai kisebbségi helyzetben

Bevezetés

Jelen tanulmány a kárpátaljai, vajdasági, szlovákiai és erdélyi magyar fiatalok¹ nemzeti kötődéseit és ezek mintázatait próbálja feltárni a GeneZYS 2015 ifjúság-szociológiai felmérés adatainak a tükrében. Bár a nemzeti identitás vizsgálatára szélesebb eszköztárszám áll rendelkezésünkre, és a GeneZYS 2015 kutatás alapján az identitás több aspektusát – például az identitástipológiák változását, a szülőföldhöz való kötődést, illetve a nemzeti önmeghatározás kérdését is – már vizsgáltam egy átfogóbb elemzés keretében,² terjedelmi okokból ebben a tanulmányban kifejezetten a nemzetségek kérdésére és ezek mintázataira fókuszálok. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a nemzeti identitás különböző aspektusai *együttjárnak* és kölcsönhatásban vannak egymással. Az elemzést egy négyzetes/négyyszögű mezőben próbálok értelmezni, a Rogers Brubaker által meghonosított triadikus mezőt – mely szerint a nemzeti kisebbség–(többségi) nemzetállam–anyaország egy egymástól/egymással szorosan összefüggő kapcsolatrendszer, ún. triádot alkot³

* A szerző szociológus, a TK Kisebbségkutató Intézet munkatársa. E-mail: zsigmond.csilla@tk.hu

¹ A GeneZYS 2015 ifjúság-szociológiai felmérés adataiból indulunk ki az egyes régiók magyar fiataljainak megnevezésénél. A megkérdezettek kártyákról választhatták ki azt a közösséget, amelyhez leginkább tartozónak érezték magukat, így az általuk legnagyobb arányban választott megnevezéseket használjuk tanulmányunkban. Ezek a kárpátaljai magyar, vajdasági/vajdasági magyar, erdélyi/erdélyi magyar és szlovákiai magyar. A szlovákiai magyar fiatalok 30,5%-a szlovákiai magyarként határozta meg önmagát (4,2% szlovákiaiaként és 2% szlovákiai állampolgárként), míg a felvidéki megnevezést a megkérdezettek 26%-a jelölte meg.

² Zsigmond Csilla: *Kötődések hálójában. Nemzeti identitás és politikai attitűd-mintázatok a kisebbségi magyar fiatalok körében a GeneZYS 2015 ifjúság-szociológiai felmérés adatai alapján*. Kézirat. 2020.

³ Brubaker, Rogers: *Nationalism reframed*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

– kiegészítendőnek gondolom az elmúlt években a régió országaira is egyre jellemzőbb transznacionális térrel/mezővel.

A tanulmányban – terjedelmi okokból – nem térek ki a *ki/mi a magyar* klaszszifikációs küzdelmekre, sem a nemzeti identitás vizsgálatának történetére és ismertetésére.

Az elméleti áttekintőben felvázolom az elemzés szempontjából fontosnak ítélt fogalmakat és az elméleti kereteket, amelyekre támaszkodva megfogalmazhatók a hipotézisek, majd az elemzés részletes bemutatására teszek kísérletet.

1. Elméleti keret – identitás, csoportidentitás, kisebbségi identitás, nemzet

Az egyén önmeghatározásának megértéséhez szükségünk van a társadalmi kontextus megismerésére, amelyben az emberi viselkedések kibontakoznak – ebben egyetértés van a szociológusok körében –, legyen ez a kontextus a „folyékony modernitás”,⁴ de akár a kockázat-társadalom elméletébe⁵ vagy bármilyen más értelmezési keretbe is illeszthető. A kultúra meghatározó ágense az adott társadalmon belüli gondolkodásmódnak, érzelemvilágnak, illetve a társadalmi cselekvésnek. Az a folyamat, amely által az egyén megtanulja a saját társadalmi kultúráját, maga az egész életen át tartó szocializáció,⁶ melynek a nyugati társadalmakban kiemelkedő fontossággal bíró intézményei az oktatási rendszer, a tömegkommunikáció, a vallás, valamint a foglalkozási és a kortárs csoport. Bár a korábbi megközelítések az egyes társadalmak kultúráját sajátosnak tekintették, ez a mai globalizált világban, az EU valóságában, főként Európa nyugati országaiban, sokkal heterogénebb képet mutat. Például a globalizáció, a mobilitás és migráció által is kialakultak/kialakulnak az etnikailag és kulturálisan is pluralista társadalmak. Másrészt, az egyes társadalmakat nézve is jelentős belső tagolódást és az életmódjuk bizonyos aspektusaiban elkülönülő szubkultúrákat láthatunk.⁷ Az identitások azokon a kultúrákon és szubkultúrákon keresztül alakulnak ki, amelyekhez az egyének tartoznak, vagy amelyekben részt vesznek, de az ezzel foglalkozó egyes elméleti megközelítések eltérők lehetnek.⁸ Míg a modernizmus hagyományaira építő elméletek egyértelműbben kapcsolják az egyes kultúrákhoz és szubkultúrákhoz az identitást,⁹

⁴ Bauman, Zygmunt: *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press, 2000.

⁵ Beck, Ulrich: *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Budapest: Századvég Politikai Iskola Alapítvány, 2003.

⁶ Becker, Gary S.: *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 3rd ed., 1993.

⁷ Thornton, Sarah: *The Subcultures Reader*. London: Routledge, 1997.

⁸ Côté, James E.: Sociological Perspectives on Identity Formation: The CultureIdentity link and Identity Capital. *Journal of Adolescence*, 1996. 19(5). 417–428.

⁹ Thornton, 1997.

a posztmodern megközelítés puhább, kevésbé gondolja *adottnak* ezt a kapcsolatot, jobban kihangsúlyozza a folyamat komplexitását, amely által az identitás megkonstruálódik, nagyobb jelentőséget tulajdonít az egyéni választásoknak az identitás felépítésében.¹⁰

A globalizáció a nyugati társadalmakban sok esetben az etnikai identitás újraerősödését is magával hozta, a nacionalizmusra adott válaszként, a migráció pedig a nemzeti identitás „újrátöltését” eredményezi. De az Európa keleti részén lezajlott társadalmi átalakulások, a politikai blokkok megszűnése is az identitás és etnicitás újraértelmezését vonta maga után. Ez az átalakulás a nemzetállamokat egyszerre erősítette és gyengítette meg. Erősítette, mivel új megfogalmazásban definiálhatták önmagukat, de ugyanakkor gyengítette is az integráció ígérete által. A mobilitás és a migráció pedig további változásokat szül(t) mind európai, mind nemzetállami szinten, de ugyanakkor az egyéni – töredezett és fragmentált, folyamatosan változó – identitáskonstrukciókban és dekonstrukciókban is.¹¹

A migráció, a fokozódó mobilitás, illetve a technológiai fejlődés „megágyazott” a transznacionális migrációnak, mely megközelítés a 90-es évek során jelentkezett elsőként a migráció antropológiai megközelítésében,¹² majd fokozatosan teret hódítva a migrációkutatásokban.¹³ Miben jelentett újat ez a megközelítés? Elsősorban abban, ahogyan felismerte, hogy a mai kapcsolatok/kötések más természetűek,

¹⁰ Pl. Hall, Stuart: *The Question of Cultural Identity*. In: Hall, Stuart – Held, David – McGrew, Anthony (ed.): *Modernity and Its Futures*. Cambridge: Polity Press, 1992. 274–316.; Bauman, Zygmunt: *From Pilgrim to Tourist - or a Short History of Identity*. In: Hall, Stuart – Du Gay, Paul (ed.): *Questions of Cultural Identity*. London: Thousand Oaks, 2011. 18–36.

¹¹ Elképzelhető, hogy a koronavírus-járvány okozta új helyzet nem csak az EU és tagállamok/nemzetállamok viszonylatában teremt új helyzetet, hanem mélyebben érintheti akár az identitáskonstrukciókat is, egyrészt az – átmenetileg mindenképp megerősödött – nemzetállami keretek és tényleges határok által, másrészt a transznacionális migráció, a cirkuláris migráció stb. újraértelmezései és újraértékelései által – mind a munkáltatói/befogadó, mind a kibocsátó ország szempontjából. Ugyanakkor az újratervezés akár az EU 2.0-át is jelentheti, egyértelműbb és szélesebb jogkörökkel, a jövőbeni kihívásokra adott összehangolt és közös válaszokkal, a jogállamiság szigorúbb ellenőrzésével és szankcionálásával – azaz az EU hatékony „újjáüzletését” is eredményezheti, de akár szét is feszítheti a létező kereteket, és a nemzetállamok egyéni útkereséseit és válaszait erősítheti – bár jelen sorok szerzője az európaiság újragondolását és az EU hatékonyabb „újratervezését” tartja valószínűbbnek (vagy szeretné annak látni).

¹² L. pl. Basch, Linda – Glick Schiller, Nina – Szanton Blanc, Cristina: *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. Langhorne, PA: Gordon & Breach, 1994.; Rouse, Roger: *Mexican migration and the social space of post-modernism, Diaspora*, 1991. 1(1). 8–23.

¹³ L. pl. Portes, Alejandro – Guarnizo, Luis E. – Landolt, Patricia (eds): *Transnational Communities*. Special issue, *Ethnic and Racial Studies*, 1999. 22(2). 217–237.; Vertovec, Steven – Cohen, Robin: 'Introduction', In: Vertovec, Steven – Cohen, Robin (eds.): *Migration, Diasporas and Transnationalism*. Aldershot: Edward Elgar, 1999. xiii–xxviii.

vagy legalábbis gyakoribbak, *sűrűbbek*, mint a korábbiak,¹⁴ és intenzívebben teremtik meg mind a kibocsátó országban, mind a befogadó országban a folyamatos (párhuzamos) jelenlétet az élet számos területén. Ebben különbözik elsődlegesen a transznacionális migráció a migráció korábbi megközelítéseitől, hogy egyszerre feltételezi az „otthoni” és az „új itthon” kapcsolathálóiban, gazdasági és társadalmi életében a jelenlétet, megteremt a tartós és párhuzamos többes-jelenlétet, vagyis nem minden migráció transznacionális, csak amelyik egyszerre teljesíti ezeket a kritériumokat.¹⁵ Ennek a transznacionális migrációnak egyrészt komoly gazdasági hatásai vannak – mindkét országra nézve, hiszen a transznacionális migráns az anyaországban maradtakat is támogatja anyagilag –,¹⁶ de ugyanakkor jelentős a társadalmi és kulturális hatása is, illetve egyre inkább fókuszba kerül ezeknek a transznacionális kapcsolatoknak a migránsok kollektív/társas identitáskonstrukcióira gyakorolt hatása is,¹⁷ és egyre gyakoribbak ennek a jelenségnek a politikai következményeire¹⁸ összpontosító megközelítések is.¹⁹ A transznacionális migráció ugyanakkor elkerülhetetlenné teszi a jogok és kötelezettségek, a kettős/többes állampolgárság kérdésének újragondolását is,²⁰ de a többes transznacionális nemzeti identitások (ki)alakulását is.²¹ A transznacionális migráció mind a négy vizsgált országban egyre erőteljesebben van jelen, és a kisebbségi magyar közösségeket is ugyanúgy érinti, így ezeknek a folyamatoknak az identitásra gyakorolt hatását az ő esetükben is feltételezhetjük.

Tanulmányunkban tehát az identitás puhább megközelítését tekintjük relevánsnak. A posztmodern identitáselméletek követői szerint az egyének identitásainak számos aspektusa van, gyakran változnak, és jelentős

¹⁴ Morawska, Ewma: *The new-old transmigrants, their transnational lives, and ethnicization: a comparison of 19th/20th and 20th/21st C situations*. Florence: European University Institute Working Papers EUF No. 99/2. 1999.

¹⁵ Durst Judit: Transzmigránsok vagy vándormunkások? *Regio*, 2019/3. 79–114.

¹⁶ L. pl. Conway, Denis – Cohen, Jeffrey H.: Consequences of migration and remittances for Mexican transnational communities, *Economic Geography*, 1998. 74(1). 26–44.

¹⁷ L. pl. Portes et al., 1999.; Smith, Michael P. – Guarnizo, Luis E. (eds): *Transnationalism from Below*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers. 1998.; Castles, Stephen – Davidson, Alastair: *Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging*. Basingstoke: Palgrave, 2000.

¹⁸ Ha az elmúlt évek romániai kormányváltásaira/kormányváltásaira gondolunk, abban is tetten érhetjük a diaszpóra, a transznacionális migránsok meghatározó szerepét és hatását.

¹⁹ L. pl. Bauböck, Rainer: Political community beyond the sovereign state: supranational federalism and transnational minorities. In: Vertovec, Steven – Cohen, Robin (eds): *Conceiving Cosmopolitanism: Theory, Context and Practice*. Oxford: Oxford University Press, 2002. 110–136.

²⁰ Pl. Bauböck, 2002.

²¹ L. Vertovec, Steven: Conceiving and researching transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 1999. 22(2). 447–462.; Castles, Stephen: *Ethnicity and Globalization: From Migrant Worker to Transnational Citizen*. London: Sage, 2000.

ellentmondásokat tartalmazhatnak.²² Ezen megközelítések alapján az egyének aktívan megteremtik saját identitásaikat, így ezek már nem magyarázhatók pusztán a csoportthovatartozásokkal.

Az identitáskonstrukciók posztmodern elméleteiben tehát a már jelzett, újraértelmezett – folyékony – identitáskonstrukciókkal találkozunk. Míg a modern korra az identitások és identitásalkotások sokszínűsége jellemző – a klasszifikáció ellentétekre építő rendszere –, a posztmodern a korábbi marginalizált *hibridet* – „vegyeseket”, „korcsokat”²³ – állítja fókuszba az etnikai identitásban is, akikre az identitásválasztás szabadsága a jellemző, az identitáskonstrukciók merev határoktól és kategóriáktól mentes, folyamatosan változó és gazdag skálája.²⁴ Ez a szemlélet jelentkezik a nemzeti kötődéssel kapcsolatban megfogalmazott hipotézisünk esetében is.

A releváns elméleti érvek alátámasztják, hogy a különböző csoportokkal való azonosulás választása fontos következményekkel jár a társadalom egészére nézve. Az önmeghatározás fogalmához sokban hozzájárult például Hutnik és Verkuyten munkája is, amelyekben azt mutatják be, hogy az identitáshoz kapcsolódó szakirodalomban használt dichotóm modell, mely két identitásválasztás közti opcióként definiálja az önmeghatározást, leegyszerűsítő, az egyének két vagy több csoporthoz tartozóként is meghatározhatják önmagukat.²⁵ Hutnik amellet érvel, hogy az etnikai/nemzeti kisebbségi serdülők identitásstratégiái kapcsolatban állhatnak azazal, hogy milyen mértékben tudnak azonosulni mind a kisebbségi, mind a többségi csoporttal. Mivel mindkét azonosulás esetében megkülönböztethető az alacsony és magas fokú azonosulás, négy lehetséges stratégiai (vég)eredmény különíthető el:

- a) szegregáció: magas azonosulás a saját kisebbségi csoporttal, alacsony a többségivel;
- b) asszimiláció: magas azonosulás a többségi csoporttal, alacsony a saját kisebbségivel;
- c) akkulturáció: mind a saját kisebbségi csoportjával, mind a többségivel magas az azonosulás;
- d) marginalitás: mindkét csoporttal alacsony az azonosulás, azaz mind a saját kisebbségi csoporttal, mind a többségivel.²⁶

²² Hall, Stuart (ed): *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage Publications Ltd., 1997.; Bauman, 2011.

²³ Eriksen, Thomas H.: Nationalism, Mauritian Style: Cultural Unity and Ethnic Diversity. *Comparative Studies in Society and History*, 1994. 36(3). 549–574.

²⁴ Feischmidt Margit: Multikulturalizmus: kultúra, identitás és politika új diskurzusa. In: Feischmidt Margit (szerk): *Multikulturalizmus*. Budapest: Osiris, 1997. 7–29.

²⁵ Hutnik, Nimmi: *Ethnic Minority Identity*. Oxford: Clarendon, 1991.; Verkuyten, Maykel: Ethnic Group Preferences and the Evaluation of Ethnic Identity among Adolescents in the Netherlands. *The Journal of Social Psychology*, 1992. 132 (6). 741–50.

²⁶ Hutnik, 1991.

Tanulmányunkban a nemzethez tartozás kérdését vizsgálva vesszük figyelembe ezt a tipológiát, azt feltételezve, hogy a négy régió kisebbségi magyar fiataljainak esetében – ezen tipológia alapján – az akkulturáció és a szegregáció a legjellemzőbb a nemzethez tartozás megítélésében.

A nemzettagságot két kérdésen keresztül operacionalizáljuk, az egyik a magyar nemzethez tartozást hivatott mérni – a megkérdezett saját kisebbségi közösségét a magyar nemzethez tartozónak gondolja-e –, illetve ugyanebben a formában a többségi nemzeti kötődésre is rákérdeztünk – ti. hogy a megkérdezett saját kisebbségi közösségét a többségi nemzethez tartozónak gondolja-e. A survey módszer adta lehetőségekhez képest mélységeiben is szeretnénk volna vizsgálni a kötődések mintázatát, ezért mindkét nemzethez tartozásra vonatkozó kérdés után, nyílt kérdés formájában az egyéni indoklásokra is rákérdeztünk. Ezek mentén a kérdések mentén vizsgáljuk a nemzeti kötődések jellemzőit.

Hipotézisünk szerint a többes nemzeti kötődés minden régióban – bár feltételezhetően eltérő mértékben, de – markánsan megjelenik. A magyar nemzethez való erőteljes kötődést minden erre vonatkozó korábbi szociológiai felmérés alátámasztotta,²⁷ így premisszaként fogadjuk el, hogy a Magyarországgal szomszédos országokban élő kisebbségi magyar fiatalok körében is a nemzeti identitásnak egy fontos eleme a magyar nemzeti kötődés, az ezzel való azonosulás, az 1918 előtt kialakult „egységes magyar nemzet” tudata, a nemzetté válás folyamatában való – az 1918 előtti – „közös részvétel” az elmúlt 100 évben is tovább élt a kisebbségi magyar közösségek esetében is. (Ezt erősíthette Magyarországnak az 1938–1944 közti 50 hónapig tartó területi revíziója.) Erre a nemzethez tartozás élményre erősíthetett rá a magyarországi könnyített honosítás/kettős állampolgárság intézménye 2010-et követően. Ez az aktus a klasszifikációs küzdelmek fontos elemeként is értelmezhető, amely a magyar kormány/állam „szerepvállalását” és határjelölési kísérletét is jelenti ebben a klasszifikációs mezőben, melyet a Nemzeti Együttműködés

²⁷ Csepeli Görgy – Örkény Antal: Nemzetközi összehasonlító szociológiai vizsgálat a nemzeti identitásról. *Szociológiai Szemle*, 1998. 3. 3–36.; Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mária: *Nemzetek egymás tükrében*. Budapest: Balassi Kiadó, 2002.; Csata Zsombor – Magyarai Tivadar – Veres Valér: Belső Erdély. In: Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István (szerk.): *Mozaik 2001 Gyorsjelentés*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2002. 137–188.; Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István (szerk.): *Mozaik 2001 Gyorsjelentés*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2002.; Veres Valér: *Nemzeti identitás Erdélyben – szociológiai olvasatban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.; Papp Z. Attila – Veres Valér (szerk.): *Kárpát Panel 2007. A Kárpát-medencei magyarok társadalmi perspektívái*. Gyorsjelentés. Budapest: MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2007.; Veres Valér – Papp Z. Attila (szerk.): *Szociológiai mintázatok. Erdélyi magyarok a Kárpát Panel vizsgálat alapján*. Kolozsvár: NKI, 2012. https://www.academia.edu/9902110/Az_etnocentrizmus_szerkezete_kisebbségben (letöltés ideje: 2020. január 20.); Barna Gergő – Kiss Tamás: *Erdélyi magyar fiatalok 2013. Kutatásjelentés*. 2013. https://issuu.com/rmdsz/docs/ispnm_ifi2013_barna-kiss_1_ (letöltés ideje: 2020. január 20.)

Rendszerének további elemei is erősíteni szándékoznak, például a kisebbségi magyarokat jelző új megnevezés – a *külhoni magyar* – propagálása által.²⁸

Ugyanakkor, az elmúlt 100 év új nemzetállami keretei közt kialakult a többségi nemzethez való kötődés is bizonyos mértékben, még ha az azonosulás mintázatai a két (nemzeti) kötődés esetében eltérőek is. A többses nemzeti kötődés elképzelhető és létező jelenség a közép-kelet-európai „valóságban” is,²⁹ illetve az ezt a kérdést is vizsgáló, kisebbségi magyarok körében végzett szociológiai felmérések is jelezték.³⁰ A kettős nemzeti kötődés mérése, megjelenése és értelmezése éles (szakmai) vitát és polémiát váltott ki erdélyi vonatkozásban.³¹ A többségi nemzethez való kötődésről azt feltételezzük, hogy elsősorban az adott országhoz (állampolgárság), illetve a politikai rendszerhez (állampolgári jogok és kötelezettségek) társítható kötődéseket jelez.

Az Európán belüli felerősödött mobilitás és migráció, amely a kisebbségi magyar fiatalokat is sokkal erőteljesebben érinti, mint az előző évtizedekben,³² a globalizáció, a transznacionalizmus, az identitások folyamatos változása, fluidabb, fragmentáltabb természete erre a típusú kettős kötődésre is hatással van – hipotézisünk szerint –, így hangsúlyosabban jelentkezik, a maga mindennapi természetességében – az inkonzisztenciáival és az inkoherenciáival együtt –, amelyeket

²⁸ Tanulmányomban a szakmailag semleges kisebbségi magyar/kisebbségi magyar közösség terminust használom és mellőzöm a klasszifikációs küzdelem politikai konnotációval bíró új fogalmait, így a külhoni magyart is.

²⁹ L. pl. Csepeli György: *Nemzet által homályosan*. Budapest: Századvég, 1992.; Bindorffer Györgyi: *Kettős identitás. Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2001.

³⁰ Csepeli – Örkény – Székelyi, 2002.; Papp – Veres, 2007.; Papp Z. Attila: Viszonyulások: Kis magyar (kárpat-medencei) előítélet térkép. *Kalligram*, 2008/2. 70–76.; Papp Z. Attila: Az etnocentrizmus szerkezete kisebbségben – a fókuszcsoportos beszélgetések alapján. In: Veres Valér – Papp Z. Attila (szerk.): *Szociológiai mintázatok. Erdélyi magyarok a Kárpát Panel vizsgálat alapján*. Kolozsvár: NKI, 2012. 79–117. https://www.academia.edu/9902110/Az_etnocentrizmus_szerkezete_kisebbségben (letöltés ideje: 2020. január 20.); Veres Valér: Az erdélyi magyarok nemzeti kisebbségi identitásának alakulása a Kárpát Panel tükrében. In: Veres Valér – Papp Z. Attila (szerk.): *Szociológiai mintázatok. Erdélyi magyarok a Kárpát Panel vizsgálat alapján*. Kolozsvár: NKI, 2012. 79–117. https://www.academia.edu/9902110/Az_etnocentrizmus_szerkezete_kisebbségben, (letöltés ideje: 2020. január 20.); Kiss Tamás: Nemzetdiskurzusok hálójában. Az állampolgárság-politika, mint a magyar nemzetre vonatkozó klasszifikációs küzdelem epizódja és eszköze. *Magyar Kisebbség*, 2013/3–4. 7–95.; Papp Z. Attila: Kisebbségi identitáskonstrukciók a kettős magyar állampolgárság által. *Regio*, 2014/1. 118–155.

³¹ Erről bővebben l. Papp, 2007. és 2014.; Kiss, 2013.

³² Papp Z. Attila – Ferenc Viktória – Márton János – Morvai Tünde – Szerbhorváth György – Zsigmond Csilla: *GeneZYs 2015. Külhoni magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Összefoglaló adatok*. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Budapest: MCC – MTA TK KI, 2017. 193–239.

a nemzeti kötődések mögötti motivációkra adott válaszok mintázatainak elemzése által próbálunk valamelyest megragadni.

Elemzésünk szempontjából megkerülhetetlen a nemzet és nemzeti identitás fogalma is. Hans Kohn nemzetelmélete szerint megkülönböztethető a „politikai” és a „kulturális” nemzet, a köztük levő legfontosabb különbséget az etnikai kötődés megítélése adja: a politikai nemzet nemzetállami logika szerint mindenkit a (politikai) nemzet részének tekint, aki az adott állam állampolgára, a kulturális nemzet esetében az etnikai kötődés jelenti a (kulturális) nemzethez tartozás feltételét.³³ A nemzeti identitást célzó magyar társadalomtudományi vizsgálatok gyakran használják kiindulási pontként ezt a – politikai/állampolgári és kulturális nemzet – megközelítést, kihangsúlyozva a kategóriák belső logikájának különbségeit: „Az első (a politikai nemzet) jelenorientált, amelyben a földrajzi tér szervezésének van jelentősége. A politikai nemzet tagjainak identitása alapvetően az állam és az egyén viszonya mentén szerveződik. Ezzel szemben a másik, a kultúrnemzeti felfogás múltorientált, amelyben a történelmi időnek van jelentősége. A kultúrnemzet tagjainak identitása független az állam és az egyén viszonyától.”³⁴

Szűcs Jenő megközelítésében Európában három történelmi fejlődési régióról beszélhetünk.³⁵ Szűcs meglátásában a történelem azt igazolta, hogy a Római Birodalom felbomlása utáni helyzetet nem sikerült „meghaladni”, áthidalni, egyrészt megmaradt a Nyugat a maga szervesen kialakuló modernizációs folyamataival, a bizánci minta nyomait máig magán viselő Kelet, és a kettő közötti Közép-Európa, mely úgy tűnt, hogy a Nyugat részévé tud válni, de ez az állapot nem bizonyult tartósnak, és mind a gazdasági, mind a politikai, mind a kulturális és lélektani demarkációs vonalak a mai napig éreztetik hatásukat.³⁶

Elemzésünk során a nemzeti identitás tipológiáinak megkülönböztetésére ezt a két „ideáltípust” fogjuk alkalmazni, jelezve, hogy a nemzeti identitásra vonatkozó szociológiai felmérések azt mutatják, hogy az Európai Unió államaiban ezek a nemzetfelfogások nem ennyire elkülönülten jelentkeznek,³⁷ részben mintegy alátámasztva Szűcs elméletét Európa három régiójáról, másrészt azonban, ha csak a globalizáció, a mobilitás és migráció jelentette kihívásokra gondolunk, illetve az ezekre adott nemzetállami válaszokra, akkor sok esetben Európa-szerre az etnikai elv felerősödését, „újrátöltését” láthatjuk – még ha eltérő módon is. Az EU jövője

³³ Kohn, Hans: Western and Eastern Nationalism. In: Hutchinson, John – Smith, Anthony D. (ed): *Nationalism*. Oxford University Press, 1994. 162–165.

³⁴ Szabó Ildikó – Örkény Antal: *Tizenévesek állampolgári kultúrája*. Budapest: Minoritas Alapítvány, 1998. 171.

³⁵ Szűcs Jenő: *Vázlat Európa három történelmi régiójáról*. Budapest: Magvető, 1983.

³⁶ Szűcs, 1983.

³⁷ Csepeli György – Örkény Antal: *Nemzet és migráció*. Budapest: ELTE TáTK. 2017. <http://tatk.elte.hu/oktatas/etananyagok> (letöltés ideje: 2020. január 20.)

szempontjából fontos kérdés, hogy hogyan sikerül feloldani/kezelnit az ezekhez kapcsolódó ellentéteket.³⁸

Vizsgálatunk szempontjából kiemelt fontosságú társas kategória a nemzeti csoport, az ezzel való azonosulás, illetve viszonyulás. A nemzet és a nemzeti identitás vonatkozásában nehéz lenne egy általánosan elfogadott meghatározását adni ezeknek, de megpróbálhatunk Anderson meghatározásából kiindulni, mely szerint a nemzet „elképzelt közösség”,³⁹ hiszen ha a legkisebb létszámú nemzetet is tekintjük, elképzelhetetlen, hogy az egyes tagok ismerjék minden nemzettársukat, de ettől még egy elképzelt közösség tagjaként azonosulnak nemzettársaikkal, és közös nemzetként határozzák meg magukat. Ebben a mechanikus szolidaritásban a kommunikációs médiumoknak tulajdonít fontos szerepet. Modelljének egyik hiányossága, hogy nem tér ki az érzelmi elköteleződés kérdésére, hogy ez milyen intenzitással valósul meg a nemzeti elképzelt közösség és a többi (elképzelt) közösség megkülönböztetése során.⁴⁰

A szociálintropológiai megközelítések közül meg említenünk kell Fredrik Barth téziseit. Barth megközelítésében az etnikai identitás elsődlegesen a társadalmi szerveződés velejárója, nem a kultúra kifejeződése.⁴¹ Elméletében központi jelentőséget tulajdonít a *határteremtésnek* és *határfenntartásnak* – amely minden esetben szituációfüggő (politikai, gazdasági, történelmi stb. körülményektől), nem eleve adott –, illetve a rekrutációnak. Ennek megfelelően, azok a kulturális különbségek a meghatározóak az etnicitás szempontjából, amelyeket az illető csoport saját összetartozás- és különállóság-határainak a megteremtésére használ. A politikai vezetők etnikai mobilizációban betölthető szerepét Barth is kiemeli, politikai vállalkozásnak nevezve ezt a tevékenységet, hiszen ez esetben nem belülről – a csoporttól – indul a határképzés/elkülönülés/mobilizáció igénye, hanem politikai szándékból és akaratból.⁴²

Szemléletváltást jelentettek azok a megközelítések, amelyek a „közös kultúra” központi szerepe helyett/mellett a társadalmi strukturális szempontokra való

³⁸ Az idézett szerzők szerint erre például megoldást jelenthetne a multietnikus nemzetpolitikai rendszer (Csepeli – Örkény, 2017. 21). A koronavírus-okozta EU-s, illetve nemzetállami kihívásokat és válaszokat mellőzve azt is meg kell említenünk, hogy mind az EU szempontjából, mind a tagállamok/nemzetállamok szempontjából az EU „újrágondolása” elkerülhetetlen, a „közös út” és közös alapértékek – versus nemzetállami utak kérdésének a tisztázása, újra-keretezése megkerülhetetlenné és halaszthatatlanná vált az új helyzetben.

³⁹ Anderson, Benedict: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London and New York: Verso Press, 1983. 6.

⁴⁰ Day, Graham – Thompson, Andrew: *Theorizing Nationalism*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.

⁴¹ Barth, Fredrik: *Ethnic Groups and Boundaries. The social organisation of cultural difference*. London: Little Brown and Co., 1969.

⁴² Barth, 1969.

erőteljesebb odafigyelést hangsúlyozzák.⁴³ Ezzel némiképp egybecsengően, Barth elméletéhez kapcsolódva, Eriksen is a határképzés fontosságát hangsúlyozza, de – Andersonra reflektálva – arra is fókuszál, hogy hogyan újul meg a társas interakció során ez a nemzeti elképzelt közösség.⁴⁴

Ezt az elméleti keretet használva jelen tanulmányban tehát úgy közelítünk az etnicitáshoz, mint a körülvevő társadalmi viszonyokba ágyazott, strukturálisan is megragadható, folyamatos mozgásban levő viszonyulásokhoz/látásmódhoz, amely során a „mi” és a „más(ok)” folyamatosan újratereztődik – és ezeket etnikai kategóriákkal megjelölhetjük –, amely ugyanakkor egy folyamatos szimbolikus harc, politikai konstrukció, valamint erőforrásokért is történő küzdelem, mely az identitáspolitikák összefüggésrendszerében is értelmezhető.

2. Módszertan és hipotézisek

Elemzésünket a GeneZYs 2015 elnevezésű Kárpát-medencei ifjúságszociológiai kutatás adatbázisán végezzük. Alappremisszaként megfogalmazhatjuk, hogy a magyar nemzettudat az elmúlt száz évben is tovább élt a Magyarországgal szomszédos országok kisebbségi magyar közösségeiben, és ezt jelezte minden korábbi kutatás is. Ugyanakkor azonban ennek a nemzettudatnak megvannak a maga sajátosságai – a kisebbségi helyzetből fakadóan.

Azt feltételezzük, hogy a könnyített magyar állampolgárság bevezetése óta eltelt öt év elegendő idő ahhoz, hogy hatása mérhetővé váljon ilyen dimenzióban is.⁴⁵ Mivel ezáltal – a szlovákiai magyar fiatalokat leszámítva – mindhárom régióban „megnyílt” a magyar állampolgárság mindaddig „zárt” kritériuma, ez változást okozhatott az államnemzeti/politikai nemzeti viszonyulásban, ahogyan a kettős állampolgárság hatásával foglalkozó korábbi elmezések is jelezték.⁴⁶ Azt is feltételezzük azonban, hogy a kettős állampolgárság intézménye nem írta felül a kisebbségi „valóságot” olyan értelemben, hogy a korábbi kutatások által is jelzett többes kötődések továbbra is fennállnak, ennek mértéke nem csökkent, a többségi nemzethez való viszonyulásban nem jelent lényegi átalakulást a magyar állampolgárság elérhetősége. Sőt, az egyre erősödő mobilitás, a migráció, a transznacionalizmus, az ezekhez kapcsolódó tapasztalatok, amely ezen országokban élő kisebbségi magyar fiatalokat is egyre inkább érinti, szintén befolyásolhatja – erősítheti – a politikai nemzethez tartozás megítélését.

⁴³ Kaschuba, Wolfgang: *Bevezetés az európai etnológiába*. Debrecen: Csokonai Kiadó, 2004.

⁴⁴ Eriksen, Thomas H.: *Etnicitás és nacionalizmus*. Budapest – Pécs: Gondolat Kiadó – PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2008.

⁴⁵ Az adatfelvétel időpontjáig eltelt idő.

⁴⁶ Papp, Z. Attila: Trickster Logics in the Hungarian Dual-Citizenship Offer. In: Arpad, Szokolczai – Agnes, Horvath Attila, Z. Papp (ed.) *The Political Anthropology of Ethnic and Religious Minorities*. New York – London: Routledge, 2018. 18–32.

Hipotéziünk szerint tehát a korábbi kutatások által is jelzett többes nemzeti kötődés markánsan jelen van mind a négy vizsgált régióban, és ezek a kötődések a maguk természetességében jelennek meg, az esetleges (kutatói szemmel látható) inkonzisztenciák nem okoznak a mindennapi életben kognitív disszonanciát, és erre a nemzethez tartozás indoklásaként adott válaszokból próbálunk majd következtetni.

Ugyanakkor az egyes nemzettagságok indoklási mintázataiban azt feltételezzük, hogy jelentős eltérések mutatkozhatnak. Míg a magyar nemzethez tartozás esetében erősebb érzelmi indokokat feltételezünk, illetve a spontán nemzeti azonosulásra utaló megfogalmazásokat, valamint a kultúrnemzeti ideáltípushoz kapcsolódó motivációkat, a többségi nemzethez tartozás megindoklásában főként a politikai nemzethez tartozás jellemzőire számítunk, valamint a hétköznapok valóságának a pragmatikus lenyomataira.

Utolsó hipotézisünkben azt feltételezzük, hogy a nemzet(ek)hez tartozás esetében is jelentős regionális különbségekkel találkozhatunk.

Elemzésünket igyekszünk összevetni korábbi felmérésekkel. Az előzetes kutatások közül az ifjúságkutatások esetében elsősorban a Mozaik 2001 felmérés eredményeire támaszkodunk,⁴⁷ továbbá, amennyiben elemzésünk szempontjából releváns, a Mozaik 2011 kvalitatív felmérés következtetéseit is figyelembe vesszük,⁴⁸ de reflektálunk a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 egyes megállapításaira is,⁴⁹ hiszen ezek azok az ifjúságszociológiai adatfelvételek, amelyek mind a négy vizsgált régiót érintették.

A témához kapcsolódó első összehasonlító felmérésként figyelembe vesszük a Kárpát-projekt 1997-es romániai és szlovákiai eredményeit⁵⁰ és a 2007-es survey vonatkozó elemzéseit is,⁵¹ szem előtt tartva az összehasonlítás korlátait, például az eltérő célcsoportból adódóan. Ugyanakkor összehasonlításunkat olykor kiegészítjük csak az egyes régiókra vonatkozó kutatások eredményeivel is, például

⁴⁷ Csata és tsai., 2002.; Szabó és tsai., 2002.

⁴⁸ Szabó Andrea – Bauer Béla – Pillók Péter: *Mozaik2011: Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Budapest: Belvedere Meridionale, 2013.

⁴⁹ Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest: Kutatópont KFT – Enigma 2001 Kiadó – Médiaszolgáltató KFT, 2018. <http://kutatopont.hu/files/2018/07/magyarfiatalok.pdf>, (letöltés ideje: 2020. január 20.); Nagy Ádám (szerk.): *Margón kívül - magyar ifjúságkutatás 2016*. Budapest: Excenter Kutatóközpont, 2018. <http://mek.oszk.hu/18600/18654/18654.pdf>, (letöltés ideje: 2020. 1. 20.).

⁵⁰ Csepeli – Örkény – Székelyi, 1998.; Csepeli – Örkény, 1998.; Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mária: *The Steadiness and Transformation of National and Ethnic Identity*. In: Cholnoky György (szerk.): *Minorities Research*, No.2. Budapest: Lucidus, 2000. 46–63.; Csepeli – Örkény – Székelyi, 2002.

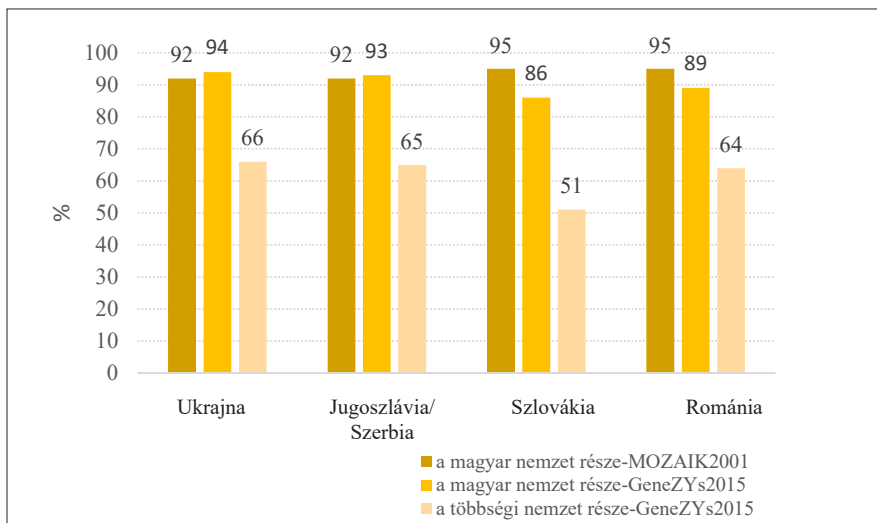
⁵¹ Papp – Veres, 2007.; Papp, 2008.; Veres Valér: *A Kárpát-medencei magyarok nemzeti és állampolgári identitásának fő sajátosságai*. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. Budapest: MTA – MTK EB, 2008. 35–60.

a 2010-es Kárpát Panel erdélyi elemzéseivel – mivel a többi régióban nem került sor adatfelvételre⁵² –, illetve az Erdélyi magyar fiatalok 2013 survey eredményeivel.⁵³

3. A nemzethez tartozás és ennek jellemzői – az adatok tükrében

A GeneZYs 2015 ifjúságszociológiai felmérés az identitás témakörénél a nemzethez tartozás kérdését a survey módszer adta lehetőségekhez képest mélységeiben próbálta megragadni. Így amellett, hogy mind a magyar, mind a többségi nemzet vonatkozásában megkérdezte, hogy a saját kisebbségi magyar közösséget az adott nemzethez tartozónak gondolja-e a megkérdezett, nyílt kérdésben az indoklásra is rákérdezett.

Elsőként a nemzethez tartozás alakulását nézzük meg a Mozaik 2001-es adatokkal összevetve, bár a Mozaik felmérés a többségi nemzethez tartozás kérdését nem tartalmazta. Az indoklások által feltárt mechanizmusok bemutatására ezt követően térünk majd ki (1. ábra).

1. ábra. A nemzethez tartozás regionális bontásban⁵⁴

Forrás: saját számítás MOZAIK2001 és GeneZYs2015 adatbázisokon

⁵² Veres–Papp, 2012.

⁵³ Kiss, 2013. A hivatkozások során az erdélyi túlsúly nem a szerzői elfogultsággal magyarázandó, hanem azzal, hogy romániai magyar vonatkozásban a többi régióknál gyakrabban került sor szociológiai felmérésekre, és több kutató foglalkozott az elemzéstünk fókuszába kerülő témával.

⁵⁴ A kérdések: Szerinted a kisebbségi (kárpátaljai, vajdasági, felvidéki, erdélyi) magyarok részét képezik-e a magyar nemzetnek?; Szerinted a kisebbségi (kárpátaljai, vajdasági, felvidéki, erdélyi) magyarok részét képezik-e a többségi nemzetnek?

A kárpátaljai és vajdasági magyar fiatalok esetében kvázi hasonló mértékű a magyar nemzethez tartozás mértéke a két vizsgált időpontban, és ez meghaladja a 90%-ot, a romániai és szlovákiai magyar fiatalok esetében pár százalékponttal kevesebb, de szintén közelít a 90%-hoz a magyar nemzethez tartozás megítélése. A regionális eltérések azonban szignifikánsak (Khi-négyzet próba, $p < 0,001$). Tehát mind a négy vizsgált régióban továbbra is magas (90% körüli) a magyar nemzethez tartozás érzése, azonban ez a kárpátaljai és vajdasági magyar fiatalok esetében a 95%-hoz közelít, míg az erdélyi, és főként a szlovákiai magyar fiatalok esetében valamivel kisebb arányban jellemző (89%-86%).

A többségi nemzethez való tartozás esetében is szignifikánsak a regionális eltérések (Khi-négyzet próba, $p < 0,001$), a szlovákiai magyar fiatalok gondolják legkevésbé úgy – a megkérdezettek fele –, hogy a szlovákiai magyar közösség a szlovák nemzet része, a többi három régió magyar fiataljai esetében kétharmad körüli a többségi nemzethez tartozás megítélése. A szlovákiai magyar fiatalok esetében azt láthatjuk tehát, hogy azáltal, hogy az ő esetükben a legalacsonyabb a magyar nemzethez tartozás aránya, ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy erősebb lenne a többségi nemzethez tartozás, sőt ellenkezőleg, ez az ő körükben a legalacsonyabb, de ez még mindig minden második megkérdezettet jelenti.

A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 is tartalmazta mindkét nemzethez tartozás kérdését, az eredmények – főként a szlovákiai magyar fiatalokra vonatkozóan – nagyobb eltéréseket mutatnak a GeneZYs 2015-ös adatfelvételhez képest, amelyet nem tudunk a két adatfelvétel közötti időszakban bekövetkező semmilyen – a kérdéshez kapcsolódó – fajsúlyosabb történéssel magyarázni. A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 (továbbiakban: MIK2016) adatai alapján a szlovákiai magyar fiatalokra egészen más mintázat jellemző, mint a többi régió magyar fiataljaira.⁵⁵ A GeneZYs 2015-ös – és a korábbi felmérések – adataihoz képest a szlovákiai magyar fiatalok csekélyebb mértékben gondolják kisebbségi magyar közösségüket a magyar nemzet részének (76%), de jóval nagyobb arányban (72%-ban) tekintik a többségi nemzet részének saját közösségüket.⁵⁶ A szerzőpáros nem ad semmilyen magya-

⁵⁵ A nemzeti identitás témakörénél több dimenzió mentén is eltérések mutatkoztak a GeneZYs2015 és a MIK2016-os felmérés főként szlovákiai magyarokat érintő adatai közt (például az önmeghatározásban), amelyeket nem tudunk a két adatfelvétel időpontja közt történő eseményekkel magyarázni, így ezeket feltételezhetően a két adatgyűjtés eltérő módszertana okozhatja. A GeneZYs2015-ös felmérés mintavételi szempontjait ismertettük a módszertani részben, azt is jelezve, hogy kérdőbiztosok által felvett személyes lekérdezés történt mind a négy vizsgált régióban, így Szlovákiában is (erről bővebben: Papp és tsai., 2017). A MIK2016-os felmérés módszertanáról l. Székely Levente: Módszertani jegyzet: Magyar Ifjúság Kutatás 2016. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest: Kutatópont KFT – Enigma 2001 Kiadó – Médiaszolgáltató KFT, 2018. 479–503. <http://kutatopont.hu/files/2018/07/magyarfiatalok.pdf>, (letöltés ideje: 2020. január 20.).

⁵⁶ Veres Valér – Ruff Tamás: Kötődések – identitás, személyes kapcsolatok és nemzeti-etnikai attitűdök a Kárpát-medence magyar ifjúsága körében. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar*

rázatot erre az eltérő viselkedésre, tanulmányukban annyit jegyeznek meg, hogy a szlovákiai adatok esetében külön leválasztották a magyar nemzetiségűeket, és ezek az arányok rájuk érvényesek, a teljes szlovákiai mintára vonatkoztatva – nem részletezve, hogy a teljes minta kiket jelöl – kevesebben nevezték saját kisebbségi közösségüket a magyar nemzet részének (69%), mint a többségi nemzethez tartozónak (71%).⁵⁷

A többes nemzeti kötődés kérdése nem újkeletű kérdés kisebbségi helyzetben, hiszen a a politikai/állam- és kultúrnemzeti dimenziók a mindennapi élethelyzetben is keveredve, de a maguk természetességében jelentkeznek. Az állampolgári és kultúrnemzeti kettős identitás szerkezet tehát kisebbségi élethelyzetben nem életidegen,⁵⁸ sőt az elemzésünk kontextusaként felvázolt mezőbe/triádba is természetesen illeszkedik.⁵⁹ A magyar kisebbségi helyzetet tehát a magyar és a többségi nemzethez való tartozás viszonya által, illetve a többségi közösségtől és a magyarországi magyaroktól való társadalmi közelség/távolság által is lehet értelmezni, és ennek „fordítottját” is megtalálhatjuk, hiszen a magyarországi magyarok többsége számára mind a Magyarország határain belül élő (nemzeti) kisebbségek, mind a határon túli magyarok a magyar nemzet részét képezik.⁶⁰ A többségi nemzethez tartozás kérdése, mint már jeleztük, a 2007-es, majd 2010-es Kárpát-panel felmérésben is szerepelt, és jelezte, hogy a magyar nemzethez való kötődés mellett a többségi nemzethez való kapcsolódás is jellemző a kisebbségi magyar közösségekre.⁶¹ Részben erre a felmérésre adott válaszként 2013-ban az erdélyi magyarok reprezentatív felmérésbe is bekerültek a nemzethez tartozás kérdései, illetve a román nemzethez tartozás/nem tartozás esetében ennek indoklása.⁶² A nyílt kérdések feldolgozásánál visszatérünk a 2013-as erdélyi kutatás megállapításaihoz, a kettős kötődés előfordulását ez a felmérés is alátámasztotta.⁶³ Ugyanakkor a 2007-es Kárpát-panel vizsgálatot 2009-ben Erdélyben egy fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálat is követte a nemzeti identitás témakörében, mely a nemzethez tartozás kérdését is körüljárta.⁶⁴

fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest: Kutatópont KFT – Enigma 2001 Kiadó – Médiaszolgáltató KFT, 2018: 410. <http://kutatopont.hu/files/2018/07/magyarifialok.pdf>, (letöltés ideje: 2020. január 20.).

⁵⁷ Veres-Ruff, 2018. 410.

⁵⁸ Csepeli, 1992.; Csepeli – Örkény – Székelyi, 2002.

⁵⁹ Brubaker, 2000.

⁶⁰ Papp, 2007.; Veres – Papp, 2012.; Papp, 2014.

⁶¹ Papp – Veres, 2007.; Veres – Papp, 2012. A kutatási eredmények által kiváltott reakciókról ez elméleti keret vonatkozó részénél írtunk.

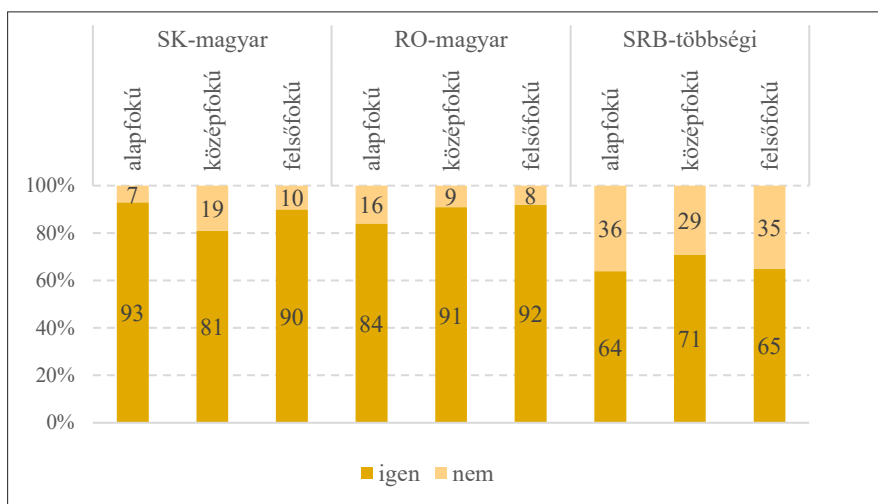
⁶² Kiss, 2013.

⁶³ Még ha az értelmezésben eltérő logika is érvényesült, a kutatás azt jelezte, hogy 2013-ban a romániai magyarok 52%-a szerint kisebbségi közösségük a román nemzetnek (is) része. A magyar nemzetnek a válaszolók 85%-a szerint része.

⁶⁴ Papp, 2012.

A nemzethez tartozás megítélése a szociodemográfiai háttér alapján kevésbé megragadható. Korcsoportok szerint például csak azt tudjuk elmondani, hogy a szlovákiai magyar fiatalok esetében a legfiatalabbak körében a legmagasabb arányú a magyar nemzethez tartozás (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$), és ez a kor előrehaladtával valamelyest csökken. Nemek szerint csupán a kárpátaljai magyar fiatalok többségi nemzethez tartozásában jelentkeztek szignifikáns eltérések, a kárpátaljai magyar nők nagyobb arányban gondolják a magyar kisebbséget az ukrán nemzet részének, mint a férfiak (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$). Településszerkezet szerint szintén a többségi nemzethez tartozásnál jelentkezett szignifikáns eltérés, de csak a szlovákiai magyar fiatalok körében, esetükben a városi fiatalok nagyobb arányban gondolják a szlovák nemzet részének kisebbségi magyar közösségüket, mint a vidéken élő kortársaik (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$).

Iskolai végzettség alapján sincs minden régióra jellemző eltérés, de a szignifikáns eltéréseket a 2. ábra jelzi.

2. ábra. Iskolai végzettség és nemzethez tartozás (csak a szignifikáns eltérések)

A magyar nemzethez tartozás esetében a szlovákiai (Khi-négyzet próba, $p < 0,01$) és romániai magyar fiataloknál (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$) egyaránt jelentkeztek eltérések, de ezeknek az iránya nem egyforma. A romániai magyar fiatalok esetében a végzettséggel párhuzamosan nő a magyar nemzethez tartozás aránya, a szlovákiai magyar fiataloknál ez az alapfokú végzettségűek esetében a legmagasabb (93%), és a középfokú végzettségűeknél a legalacsonyabb (81%).

A többségi nemzethez tartozás esetében csak a vajdasági magyar fiataloknál jelentkeztek az iskolai végzettség függvényében szignifikáns különbségek (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$), mely alapján megállapítható, hogy a középfokú végzettségük körében a legmagasabb azoknak az aránya, akik szerint a vajdasági magyarok a szerb nemzet részét képezik (71%), és ez mind a felsőfokú, mind az alacsonyabb végzettségük esetében alacsonyabb (65%, illetve 64%).

Az eredmények alátámasztják azt, hogy a korábbi többes kötődések minden vizsgált régióra továbbra is jellemzők, a kettős állampolgárság intézménye nem írta felül a kisebbségi élethelyzetet, a többségi (nemzet)államhoz kapcsolódó államnemzeti kötődéseket, „csupán” a magyar nemzethez való kötődés szerkezetére gyakorolt hatást.

4. Nemzethez tartozás – az indoklások mintázatai

Kutatásunk keretében mind a magyar, mind a többségi nemzethez tartozás esetében nyílt kérdésben lehetőség adódott a válaszok megindoklására. Ezzel a módszerrel talán jobban megragadhatók a (nemzeti) kötődések jellemzői, amelyek a maguk természetességében jelennek meg a hétköznapi élet során. Bár a magyar nemzethez tartozás a szociológiai felmérések tanúsága szerint folyamatosan magas (90% körüli), kitérünk az erre adott indoklások ismertetésére is, hiszen ezáltal válik lehetővé az összehasonlítás a többségi nemzethez tartozás mintázataival. Ezt követően azoknak a válaszoknak az ismertetése következik, amelyek az arra vonatkozó indokokat tartalmazzák, hogy a kisebbségi magyar közösség miért nem része a magyar nemzetnek. Végül a többségi nemzethez tartozás/nem tartozás kérdéskörét járjuk körül részletesebben.

4.1 „Lelkileg is magyarnak születtem” – a magyar nemzethez tartozás

Korábban láthattuk, hogy a kárpátaljai magyar fiatalok 94%-a, a vajdaságiak 93%-a, az erdélyiek 89%-a és a szlovákiai magyar fiatalok 86%-a saját kisebbségi magyar közösségüket a magyar nemzet részeként értelmezi. Az indoklásokat a nyílt kérdésre adott válaszok alapján dolgoztuk fel. Az 1511 értelmezhető választ a feldolgozás során több lépésben kategorizáltuk, míg végül nyolc nagyobb kategóriába összesítettük – sajátosságait mindvégig szem előtt tartva. Az összes beérkezett válasz kódolás utáni megoszlásait az 1. táblázatba foglaltuk össze.

A válaszok legnagyobb hányada (37%) talán leginkább a spontán nemzeti azonosulással hozható összefüggésbe, a kisebbségi magyar közösség azért része a magyar nemzetnek, „mert magyarok vagyunk”, és ez gyakran minden további magyarázat nélkül, nagyrészt ebben a formában fogalmazódik meg, vagy olykor kiegészül a *magyarázattal*: „nem tehetünk róla, hogy.../attól még.../azért, mert.../

attól függetlenül, hogy... itt születünk/nem Magyarországon születünk, magyarok vagyunk”.

A „születés” ezekben az esetekben elsősorban a (határokkal elválasztott) földrajzi területtel kapcsolódik össze: például „ugyanolyan magyarok vagyunk, csak a határ másik oldalára születünk”. Az etnikai eredetre ennél explicitebben utaló „születés” összesen 15 válaszban fogalmazódott meg: „mert magyarnak születtem”, és az alacsony elemszám miatt nem képez önálló kategóriát.

1. táblázat. *Miért része a kisebbségi magyar közösség a magyar nemzetnek? (kódolt válaszok, N=1511)*

Miért része a magyar nemzetnek?	N	%
Indoklás:		
spontán nemzeti azonosulás („magyarok vagyunk: nem tehetünk róla, hogy...”, „attól még...”, „azért, mert...”, „attól függetlenül, hogy...”)	558	36,9
történelmi (közös múlt, közös gyökerek, határ, döntés, Trianon)	383	25,4
kultúrnemzeti (nyelv, kultúra, hagyomány)	253	16,7
all inclusive	101	6,7
szubjektív önbesorolás	61	4
érzelmi (felsőbbrendűségi érzelmi is)	50	3,3
magyar/kettős állampolgárság	49	3,3
egyéb	56	3,7
<i>Összesen</i>	<i>1511</i>	<i>100,0</i>

A következő nagy kategória, amely a válaszok egynegyedét összesíti, a közös történelmi múlt, melyet a Trianoni döntés ebben az értelmezésben nem írhat felül: „történelmi közös múlt”, „mert attól, hogy Trianon elválasztott minket határilag Magyarországtól, mi magyarok vagyunk”, „történelmi gyökerek miatt, mi is magyarok vagyunk”, „Trianon előtt ősünk is magyarok voltak, és most is csak egy határ választ el minket”.

A válaszolók közel egyötöde (17%) a kultúrnemzeti jellemzőkhöz sorolható indokokat nevezte meg magyar nemzeti identitása alapjaként – a nyelvet, kultúrát, hagyományokat: például „a kultúra, nyelv összeköt”, „anyanyelve magyar, magyar egyházhoz tartozik és követi a kulturális szokásokat”, „végül is nekik is magyar az anyanyelvük”.

Az ismertetett három nagy kategória a válaszok közel 80%-át összesíti. A válaszok megfelelő árnyalása érdekében azonban fontosnak gondoltuk a többi kategóriát is önállóként megkülönböztetni.

Fontos jellemzője lehet a nemzethez tartozásnak a szubjektív önbesorolás, mely explicit módon a válaszok 4%-ban jelentkezett: például „aki magyarnak vallja magát, az része a magyar nemzetnek”, „ha valaki magyarnak vallja magát, annak oka van, és ezt tiszteletben kell tartani, ez szabad döntés”, „aki magyarnak vallja magát, a világ bármely pontján született, a magyar nemzethez tartozik...”.

A nemzethez kifejezetten érzelmi alapon történő közelítések a válaszok 3%-át teszik ki. A kisebbségi helyzetből fakadó különböző érzelmi megközelítéseket ebbe a kategóriába soroltuk, így a *kisebbségi küldetésstudat* több megjelenésével is találkozhatunk a kategórián belül, például: „a határon túli magyaroknak erősebb a nemzeti identitása, mert sokkal nagyobb kihívás a magyarságuk megtartása”, „magyarnak lenni az magasztosabb dolog, mintsem a Magyarország határai közé zárt érzés legyen”, „ezek az igazi magyarok”, „igen, mert magyarul álmodunk és magyarul sírunk”.

A magyar/kettős állampolgárságot magyar kisebbségi közösségüknek a magyar nemzethez való tartozása okaként 49 válaszadó nevezte meg (3%), és ez az érvelés minden bizonnyal a könnyített honosítás következményének tulajdonítható. Az ide sorolt válaszokra példa: „kérhetem a honosítást”, „igen, mert a lehetőséget adott a kettős állampolgárságra”, „mert megvan az állampolgárság”.

Az „all inclusive” kategóriába azok a válaszok kerültek, amelyek minimum két (de általában több) kategóriába sorolható érvelést tartalmaztak, és ezek a válaszok 7%-át jelentik. Például: „mert magyarok vagyunk, közös nyelv, kultúra, hagyomány, szokások, vallás, történelem”.

Az „egyéb” kategóriába 56 válasz került (4%), és ezek közt megjelenik a magyarországi támogatásokra való utalás, mint a nemzethez tartozás indoka, például „Magyarország gazdaságilag segíti az itteni magyarokat”, de ide soroltuk azokat a válaszokat is, amelyek a kettős nemzetségre vonatkoztak – például „mi szlovákiai magyarok két nemzethez is tartozunk egyaránt, magyar és szlovák nemzetiségűek vagyunk” –, mivel nem volt túl gyakori ezen választípus előfordulása.

Mivel az indoklások megoszlásának szignifikáns regionális eltéréseit is látni szerettük volna, ezeket a 2. táblázat mutatja.

A kárpátaljai magyar fiatalok jóval nagyobb arányban nevezték meg okként a közös történelmi múltat (38%), mint a többi régió fiataljai, akik közül legkevésbé a szlovákiai magyarok hivatkoztak erre (16%). A spontán azonosulás „magyarok vagyunk” formulája legnagyobb mértékben a romániai magyar fiataloknál jelentkezett (42%), akárcsak a kultúrnemzeti jellemzőkhöz sorolható okok (22%). A szlovákiai magyar fiatalok esetében a legjelentősebb a szubjektív önbesorolás, mint a nemzethez tartozás fő jellemzője (9%), de körükben jelentősebb az érzelmi

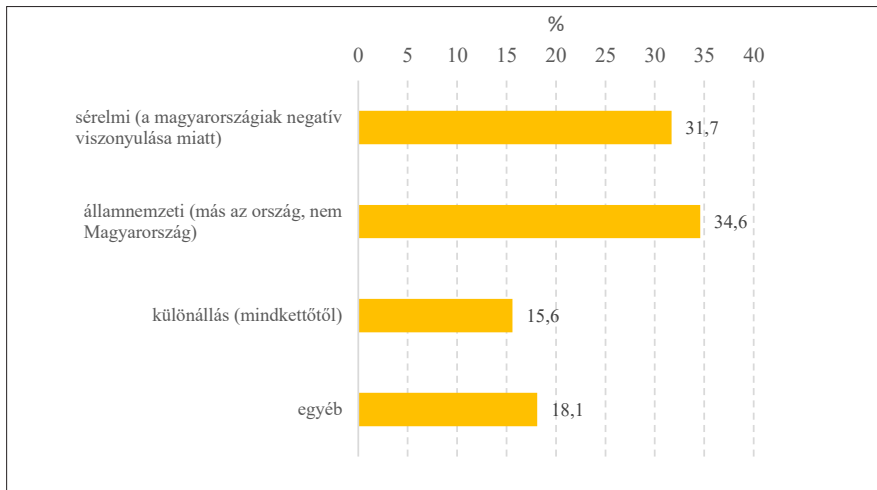
okok megnevezése (7%), és az egyéb okok is (6%). A magyar/kettős állampolgárság válaszlehetőséget elemszámi korlátok miatt szűrtük. A vajdasági magyar fiatalok közül nagyobb arányban neveztek meg több okot, mint a nemzethez tartozás magyarázatát (11%), illetve az ő körükben is fontosabb a szubjektív önbesorolás (6%), mint az erdélyi és kárpátaljai magyar fiatalok esetében.

2. táblázat. *Miért része a kisebbségi magyar közösség a magyar nemzetnek? Regionális bontásban %-os megoszlások (Khi-négyzet próba, $p < 0,001$)*

	Ukrajna/ Kárpátalja	Szerbia/ Vajdaság	Szlovákia/ Felvidék	Románia/ Erdély	Összesen
kultúrnemzeti (nyelv, kultúra, hagyomány)	13	14	17	22	17
történelmi (közös múlt, közös gyökerek, határ, döntés, Trianon)	38	28	16	23	26
spontán nemzeti azonosulás („magyarok vagyunk: nem tehetünk róla, hogy...”, „attól még...”, „azért, mert...”, „attól függetlenül, hogy...”)	36	35	37	42	38
szubjektív önbesorolás	1	6	9	3	4
all inclusive	7	11	8	4	7
érzelmi, felsőbbrendűségi	2	3	7	3	4
egyéb	3	3	6	3	4
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

4.2 „*Sehova se tartozunk igazán, vagy mindkét helyre – magam sem tudom*” – *miért nem része a magyar nemzetnek*

Mind a négy vizsgált régióban magas volt a magyar nemzethez tartozást vélelmezők aránya, így értelemszerűen jóval kevesebb válasz érkezett annak indoklására, hogy a saját kisebbségi közösségük miatt nem része a magyar nemzetnek. A kárpátaljai magyar fiatalok 6%-a, a vajdaságiak 7%-a, a szlovákiai magyar fiatalok 14%-a és az erdélyiek 11%-a válaszolta azt, hogy közösségük nem része a magyar nemzetnek. Az indoklásra összesen 126 értékelhető választ kaptunk, ám a nagyon alacsony elemszám ellenére is érdekesnek gondoltuk a válaszok mintázatait megvizsgálni. A válaszokat kódoltuk, több lépést követően végül négy nagyobb kategóriába soroltuk – megőrizve azok érvelési sajátosságait (3. ábra).

3. ábra. *Miért nem része a kisebbségi magyar közösség a magyar nemzetnek? (kódolt válaszok %-ban, N=126)*

Leginkább két nagyobb csoportba rendeződtek a válaszok, ezek közül a leggyakrabban hivatkozott érvek az államnemzeti jellemzők közé sorolhatók, a másik fontos kategória a magyarországiaknak tulajdonított negatív viszonyulás miatti sérelmi okokat tartalmazza.

A válaszolók 35%-a valamilyen megfogalmazásban az országot helyezte érvele középpontjába (N=44), és arra hivatkozva nem tekintette saját magyar kisebbségi közösségét a magyar nemzet részének: például „mindenki annak az országnak a nemzetéhez tartozik ahová született”, „nem élünk Magyarországon ezért nem”, vagy „mert Ukrajnában (Szerbiában/Szlovákiában/Romániában) élünk” – minden régió fiataljaitól megfogalmazódott ilyen érvelést tartalmazó válasz.

A másik nagyobb kategória, amint már jeleztük, a magyarországi magyaroknak tulajdonított negatív viszonyulásokat összesíti, és ez a válaszok 32%-át jelenti (N=40), ezekre példák: „a magyarországi magyarok lenéznek minket”, „a magyarországiak nem tekintenek minket magyarnak”, „a magyarországi magyarok nem fogadnak el minket magyarnak, az ő szemükben mi szlovákok (ukránok/románok/szerbek) vagyunk” – ez a választípus is minden régióban megfogalmazódott.

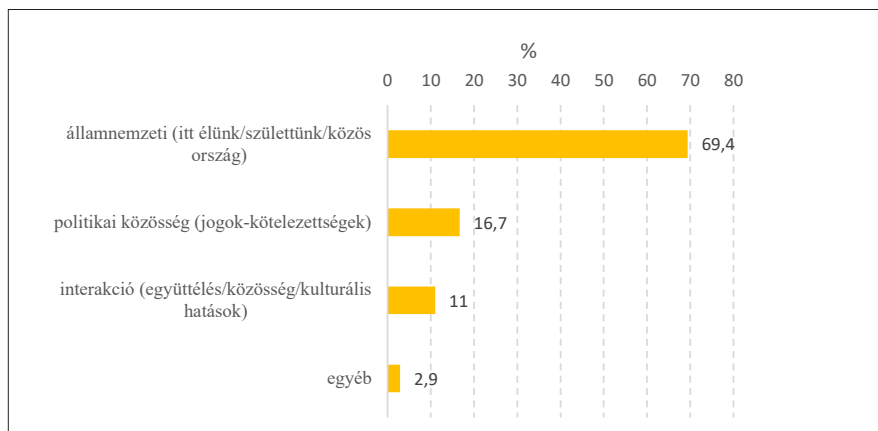
Következő kategória az „elkülönülés”, a *különállás* mind a magyar, mind a többségi nemzetől/országtól. Ez a válaszok 16%-ára volt jellemző (N=20). Példa ezekre a válaszokra: „már egy ideje nem, igazából sehova sem tartozunk”, „se nem szerbek, se nem magyarok, inkább mentális közösség”, „mi felvidékiek nem tartozunk se ide, se oda igazán”, „szerintem mi székelyek vagyunk/külön kultúra”.

A válaszok 18%-a a meglehetősen heterogén „egyéb” kategóriába sorolható (N=23), példa ezekre: „nem vagyok nemzeti párt”, „politikai lobby”, „nem ők fizetik az adómat, nem szeretek magyarkodni”, „azért, mert mindegyik fut a vagyon után”.

Következtetésként megfogalmazható, hogy az indoklások alapján elsősorban a más országban élés, azaz a politikai nemzet logikájába helyezhető érvelés jelenik meg, ezt követi a magyarországiaktól elszenvedett sérelmi érvelés, majd a regionális kisebbségi magyarok különállása mind a többségi nemzettől, mind a magyarországi magyaroktól.

4.3. „Közösen élünk” – a többségi nemzethez tartozás

A GeneZys 2015 ifjúságszociológiai felmérés eredményei alapján a kárpátaljai magyar fiatalok 66%-a, a vajdaságiak 65%-a, a szlovákiai magyar fiatalok 51%-a és az erdélyiek 64%-a értékeli saját kisebbségi magyar közösségét a többségi nemzethez tartozónak is. Az indoklásra ez esetben is nyílt kérdés formájában kérdeztünk rá, a 984 értékelhető választ pedig utólag bekódoltuk, a válaszok megoszlását a 4. ábra mutatja.

4. ábra. Miért része a kisebbségi magyar közösség a többségi nemzetnek? (kódolt válaszok %-ban, N=984)

A válaszok több mint kétharmada (69%) az adott országhoz/határhoz/területhez kötődik, a „jus soli” szervezőelve alapján, s mint ilyen, az államnemzeti nemzetmeghatározás elemeként (is) értelmezhető, ezért ezzel a címkével jelöltük meg ezt a kategóriát. A már említett 2013-as erdélyi felmérés során a válaszok több

mint kétharmada a területiség köré csoportosult,⁶⁵ a többi kategória – és ezek kialakítása – nagyobb eltéréseket mutat. A következő kategória ehhez kapcsolódó, de explicitebben nevezi meg a politikai közösség sajátosságait, ezért külön kategóriaként szerepeltettük, jelezve, hogy ezek hasonló logika mentén értelmezhetők, de megkülönböztetésük talán a kötődés „fokozatait” jelezheti. Azok tehát, akik az állampolgári jogokat és kötelezettségeket nevezték meg indoklásként, a válaszolók 17%-át teszik ki, illetve az együttélést, az interakciót, a kölcsönös hatásokat közép-pontba helyezők a válaszolók 11%-át jelentik. A továbbiakban az egyes kategóriákon belüli válaszok részletezésére térünk ki.

Az állammemzeti érvelés kategóriájába tartozó válaszok több árnyalatban nevezik meg ezt az ország-kötődést vagy terület-komponenst.⁶⁶ A kategórián belüli leggyakoribb válaszok az „itt élünk” meghatározáshoz kapcsolódnak. Ezek a válaszok általában érzelmileg semlegesek: „itt élünk”, „itt lakunk”, „itt élünk Ukrajnában (Szerbiában/Szlovákiában/Romániában)”, „aki az országban él, az része az adott nemzetnek”, illetve szintén gyakori a „mert ebben az országban élünk” megfogalmazás is.

Az érzelmileg semleges válaszok mellett érzelmileg kevésbé semlegeseket is találunk, melyek egy része inkább pozitív, másik része inkább negatív viszonyulást jelez. Példák az inkább pozitív viszonyulást jelző válaszokra: „mert együtt élünk”, „mert itt élünk és egy társadalom vagyunk”, „mert itt élünk, és ide tartozunk, beszéljük azt a nyelvet is”, „egy közösségben élünk, ebben a kulturális közegben fejlődünk”, „az évtizedek alatti együttélés összeköt minket”. Az ehhez a kategóriához tartozó negatív viszonyulást jelző válaszokat pedig a következő példák szemléltetik: „arról nem tehetnek, hogy egy másik állam területén élnek”, „csak mert itt élünk”, „itt élünk, ha tetszik, ha nem”, „mert muszáj itt élnünk”.

A kényszerközösségnek egyértelműbb megfogalmazásai is megtalálhatók: „ha tetszik, ha nem az”, „igen, mert itt ragadtunk és ez ellen nem tehetünk semmit”, „az országhatár és a környezet rákényszerít bennünket”, „a határ miatt”.

Szintén ebbe a kategóriába tartoznak az „itt születünk” érveléshez kapcsolódó válaszok: „mert itt születünk”, „mert itt születünk és egy országban élünk”. Ezen belül is találunk erősebb pozitív viszonyulásokat – például „itt születtem, itt is állampolgár vagyok és szeretem a hazámat” –, illetve negatívabbakat is – például „mert itt születünk, csak mint kisebbség vagyunk része”.

Az „ide tartozunk” érvelésre is számos példát találunk, amelyek szintén ehhez a válaszkategóriához tartoznak: „mert ide tartozunk”, „mert az ukrán (szerb/szlovák/román) államhoz tartozunk”.

Mivel az itt élünk/születünk/ide tartozunk típusú válaszok gyakran az országgal/állammal, valamint az állampolgársággal összekapcsolva fogalmazódtak meg,

⁶⁵ Kiss, 2013. 82.

⁶⁶ Kiss, 2013. 82. Mivel gyakran szerepel ezekben a válaszokban, hogy az *országban* élnek, illetve sokszor meg is nevezik az adott országot – Ukrajna, Szerbia, Szlovákia, Románia –, találobbnak éreztük az ország-kötődés megnevezést, mint a Kiss által használt terület-komponenst.

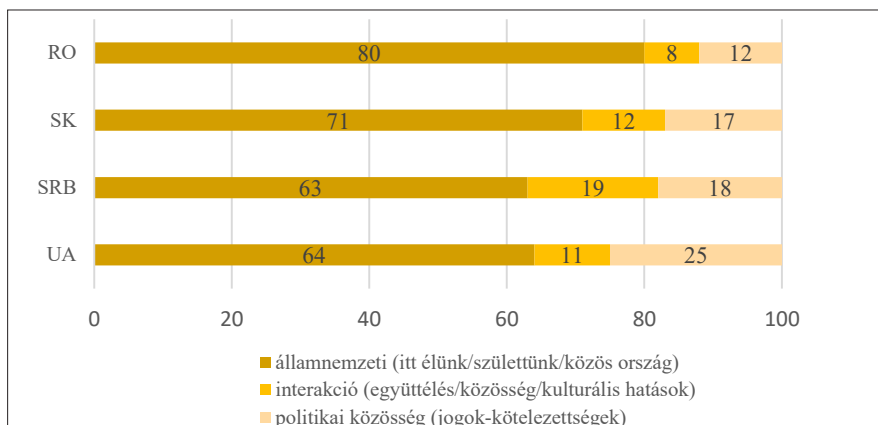
az állampolgárságra hivatkozó válaszok is részét képezik ennek az államnemzeti kategóriának, és ez azért is indokolt, mert ugyanazon logika mentén fogalmazódnak meg ezek az érvelések. Példák erre: „állampolgárság”, „ide tartozunk, állampolgárok vagyunk”, „mert állampolgárságunk ukrán (szerb/szlovák/román)”, „ide születtem, állampolgár vagyok”.

A válaszok egy külön csoportját alkotják a politikai közösség ismérveit hangsúlyosabban idéző érvelések, amelyek a jogokhoz, kötelezettségekhez, adózáshoz kapcsolódóan fogalmazódtak meg, és a válaszok 17%-át jelentik. Példák ezekre: „mert politikailag szavazó jogú állampolgárok”, „mert tulajdonképpen itt élünk, a szlovák törvények hatályosak nálunk is”, „romániai közösségben élünk a romániai törvények szerint”, „azonos jogaink vannak, mint a románoknak”, „itt, ide termeljük a pénzt, részesei vagyunk az ország életének”.

A harmadik kategóriába sorolt válaszok az együttélést, kölcsönhatást, interakciót hangsúlyozták, ez a válaszok 11%-át teszi ki. Ezekre példák: „valamilyen szinten része vagyunk, mert itt élünk és vettünk át tőlük kulturális dolgokat, valamint ők is tőlünk”, „a kárpátaljai magyarok ápolják az ukrán kultúrát is”, „a történelem során a két kultúra keveredett, kiegészítik egymást”, „átvettük elemeit a kultúrájuknak, mentalitásuknak, szokásuknak”, „egy közösségben élünk, ebben a kulturális közegben fejlődünk”.

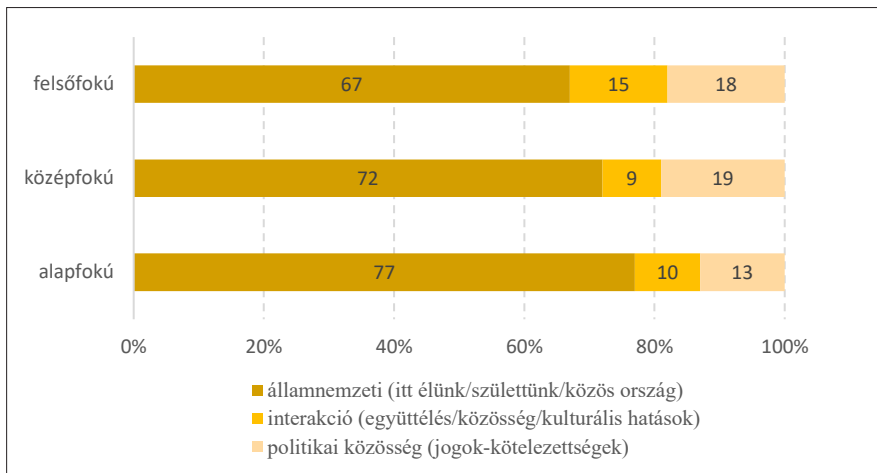
A válaszok 3%-a került az „egyéb” kategóriába, ezekre példa: „neveléstől függ”, „népszámláláskor hasznos”, „sokan vegyes házasságból születnek, itt élünk”, „csak papíron”, „mert népszámláláskor minket is a románokhoz számolnak”.

Amennyiben regionális bontásban nézzük a többségi nemzethez tartozás indoklását, szignifikáns eltéréseket találunk (5. ábra).

5. ábra. Miért része a kisebbségi magyar közösség a többségi nemzetnek?⁶⁷ Regionális bontásban %-os megoszlások (Khi-négyzet próba, $p < 0,001$)

⁶⁷ Az „egyéb” válaszkategóriát elemszámi korlátok miatt szűrtük.

6. ábra. *Miért része a kisebbségi magyar közösség a többségi nemzetnek?*⁶⁸ Iskolai végzettség szerinti %-os megoszlások (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Azt láthatjuk, hogy a romániai magyar fiatalok esetében a legmarkánsabb az állammemzeti logikába sorolható érvek jelenléte (80%), a politikai közösség szempontjait felsorakoztató válaszok a kárpátaljai magyar fiatalok körében a leggyakoribbak (25%), míg az interakcióra, sorsközösségre, kölcsönös hatásra való hivatkozás a vajdasági magyar fiatalokra a legjellemzőbb a régió fiataljai közül (19%).

Az iskolai végzettség szerint is szignifikáns eltérések jelentkeztek (6. ábra).

Ez alapján megállapítható, hogy az alacsonyfokú végzettségűek körében a leggyakoribb az állammemzeti indoklás (77%), a felső- és középfokú végzettséggel rendelkezők körében magasabb a politikai közösség eszközrendszerére való hangsúlyosabb hivatkozás (18%–19%), és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében a legmagasabb az interakció-alapú érvéltés (15%), azaz az identitásra való reflektáltság az iskolai végzettséggel párhuzamosan növekszik, mint ahogyan azt korábbi kutatások is jelezték.⁶⁹

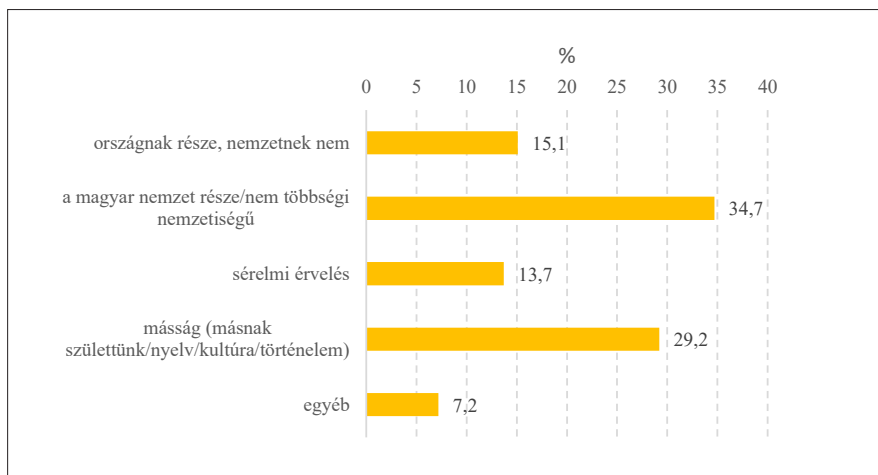
4.4. „Nemzethez nem, országhoz igen” – miért nem része a többségi nemzetnek?

Az összes megkérdezett 39%-a válaszolta azt, hogy kisebbségi magyar közössége nem képezi a többségi nemzet részét. A továbbiakban az indoklásra adott összesen 548 értékelhető választ elemezzük (7. ábra).

A válaszok nagyobb szóródást mutatnak, mint a többségi nemzethez tartozás esetében. Leggyakoribb indokként a magyar nemzethez tartozás jelenik meg, mely

⁶⁸ Az „egyéb” válaszkategóriát elemszámi korlátok miatt szűrtük.

⁶⁹ L. pl. Csepeli, 1992.

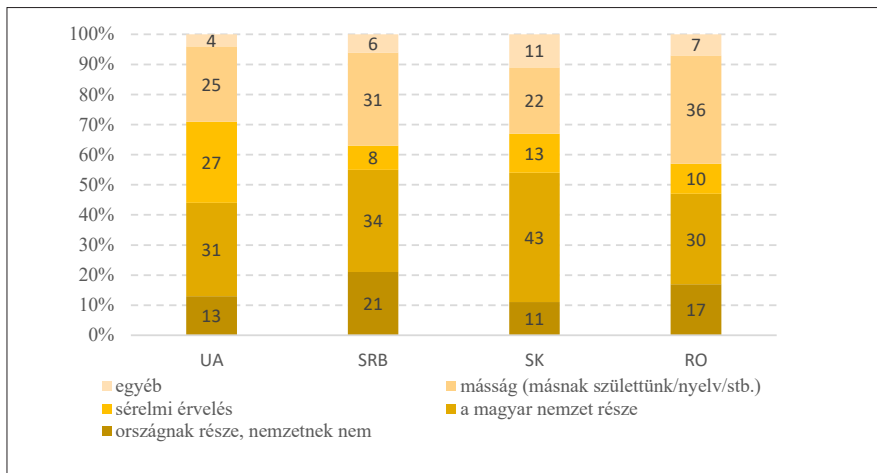
7. ábra. Miért nem része a kisebbségi magyar közösség a többségi nemzetnek? (kódolt válaszok %-ban, N=548)

a válaszadók valamivel több, mint egyharmadát jelenti (35%). Ezen érvelés alapja a nemzethez tartozás kizárólagossága, és ezáltal implicit módon a – különböző jellemzőkkel bíró – többes identitás elutasítása (N=190). Összevetve a 2013-as erdélyi felmérés vonatkozó eredményeivel, abban az esetben is a kizárólagos nemzettagság volt a leggyakoribb válasz, bár ennél kisebb előfordulással.⁷⁰ Ezek az érvélek vagy kifejezetten a magyar nemzethez tartozást nevezik meg indokként, vagy kiegészítik azzal, hogy emiatt nem tartoznak a többségi nemzethez, illetve ebbe a kategóriába soroltuk – pontosan emiatt a gyakori összekapcsolás miatt – azokat a válaszokat is, amelyek a többségi nemzethez tartozás tagadását fogalmazták meg. Példák az ebbe a kategóriába sorolt választípusokra: „nem, mert magyarnak tartom magam”, „nem ukránok (szerbek/szlovákok/románok) vagyunk, két nemzetiség-hez nem lehet tartozni.”, „nem vagyunk szlovákok (ukránok/szerbek/románok)”.

A következő érvelés, mely a válaszok közel 30%-át összesíti és a második leggyakoribb típust jelenti (N=160), a *mátság/különállóság* valamilyen – nyelvi, kulturális, történelmi stb. – megfogalmazásához kapcsolódik, például: „az erdélyi magyarok teljesen eltérnek a román társadalomtól, mentalitás, életstílus, értékrend tekintetében”, „azért, mert sem a nyelvünk, sem a kultúránk, sem az ünnepeink nem egyformák”, „bár itt élünk és befolyásoljuk az országot, eltérőek a szokásaink, vallásunk stb.”

A válaszok 15%-a az államnemzeti kategória elutasításaként is értelmezhető, ahol az országhoz való tartozás nem jelent nemzethez tartozást is egyben (N=83):

⁷⁰ Kiss, 2013. 85.

8. ábra. Miért nem része a kisebbségi magyar közösség a többségi nemzetnek? Regionális bontásban %-os megoszlások (Khi-négyzet próba, $p < 0,001$)

„csak állampolgárok vagyunk”, „a határon belülség nem ok arra, hogy az adott ország nemzetét képezzük”, „a nemzetiség nem a területtől függ”, „a nemzetnek nem, csak az államnak”.

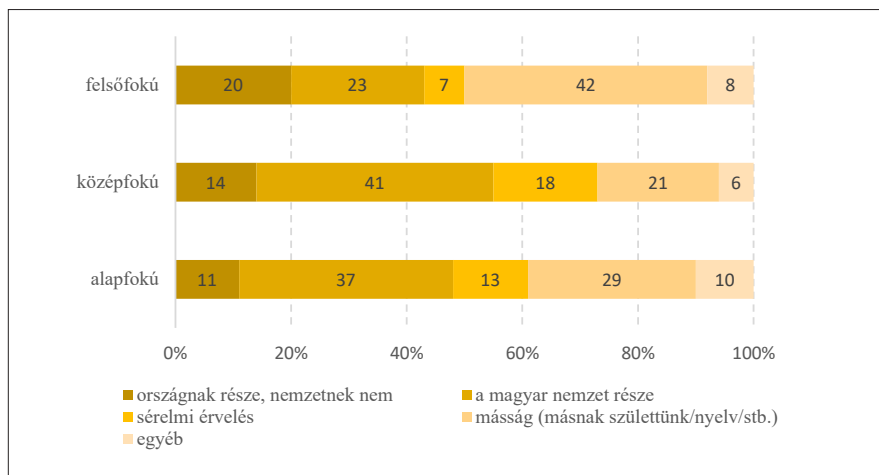
Az előző kategóriát megközelítő gyakorisággal jelentek meg sérelmi érvelések (N=75): „a politika úgy alakítja, hogy ne fogadjanak el minket”, „az ukrán (szerb/szlovák/román) nemzet ellenséges a magyarokkal szemben”, „elnyomásban részesül a magyar nép”, „elutasítók velünk”.

Végül 39 választ összesít a meglehetősen heterogén *egyéb* kategória, ilyenek például: „csak”, „helytelen kérdés”, „mert nem”, „mert ez csak most van így 90 éve, ki tudja meddig”, „nincs, ami összetart”, „nincs autonómiánk”, „úgy érzem, hogy nem”, „nincs elég intenzív viszony, túl nagyok az ellentétek” stb.

Ez esetben is érdekelt, hogy regionális összehasonlításban találunk-e szignifikáns eltéréseket (8. ábra).

A szlovákiai magyar fiatalok esetében a legerősebb a kizárólagos magyar nemzethez tartozással való érvelés mellett, hogy miért nem része a szlovákiai magyar kisebbség a szlovák nemzetnek (43%). A többségtől való különbözőség hangsúlyozása a romániai magyar fiatalok körében a legfontosabb (36%), az ő esetükben ez a legjellemzőbb válaszkategória. A sérelmekre való hivatkozás sokkal jelentősebb mértékben jelentkezik a kárpátaljai magyar fiatalok körében (27%), mint bármelyik másik régióban, feltételezhetően szoros összefüggésben a közelmúlt ukrainai történéseivel.⁷¹ Ehhez képest a vajdasági magyar fiatalok esetében mindössze a vá-

⁷¹ A 2015-ös és azt megelőző ukrainai helyzetre vonatkoztatva.

9. ábra. Miért nem része a kisebbségi magyar közösség a többségi nemzetnek? Iskolai végzettség szerinti %-os megoszlások (Khi-négyzet próba, $p < 0,001$)

laszok 8%-át jellemezte valamilyen sérelemi érvelés, az ő esetükben a legmagasabb azonban az államnemzeti érvelés elutasítása – a kisebbségi magyar közösség az országnak része, a nemzetnek nem (21%).

Az iskolai végzettség függvényében is szignifikáns különbségeket találunk (9. ábra).

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetében a leggyakoribb a különállóság, a másság hangsúlyozása a többségi nemzettől való elkülönülésről szóló indoklásokban (42%). Másik jellemzője a magas iskolai végzettségűeknek, hogy érvelésükben legkevésbé hivatkoznak a magyar nemzethez tartozásra, mint kizárólagos nemzeti identitásra, amely miatt nem tekinthető az adott kisebbségi magyar közösség a többségi nemzet részének (27%). Ezzel párhuzamosan, a sérelemi indokokra való hivatkozás is sokkal csekélyebb mértékben jelentkezik, mint az alsó- és középfokú végzettségűek esetében. Ugyanakkor az államnemzeti nemzetfelfogást is leginkább ők utasítják el a többségi nemzethez tartozás kérdésében, hiszen legnagyobb arányban náluk jelentkezik az „országnaik része, nemzetnek nem” érvelés. Vagyis egy sajátos helyzettudat, valamilyen (nemzeti) különállóság, reflektáltabb identitástudat a magas iskolai végzettségűekre a legjellemzőbb, és nem a kultúr-nemzeti, vagy a többes kötődést elutasító attitűdből fakad a többségi nemzethez tartozás elutasítása, hanem sokkal inkább ehhez a sajátos (kisebbségi) helyzettudathoz kapcsolódik.

A többségi nemzethez tartozás logisztikus regressziós modellje

A nemzethez tartozás témakörének lezárásaként fontosnak gondoljuk statisztikai modellek segítségével felvázolni a többségi nemzethez tartozást befolyásoló tényezőket, az adatbázisunkban rendelkezésre álló változók alapján. Mivel a kétváltozós elemzések jelzései alapján a szociodemográfiai háttérrel kevésbé tudjuk magyarázni ezt a viszonyulást, kétlépcsős logisztikus regressziós modellel próbálkozunk. Első lépésként azokat a szociodemográfiai háttérváltozókat emeltük be a modellbe, amelyeknél legalább az egyes régiókban szignifikáns eltérések jelentkeztek, és ezek mellett az identitás más dimenzióit megragadó változókkal alkottuk meg modellünket. A második lépésben ezt egészítettük ki az államnyelv, migrációs potenciál, rokonszenv-ellenszenv hőmérő, értékek, szabadidő, ifjúságcentrizmus, TV-nézés, FB-ismerősök, FB-háló heterogenitásának változóival. A modellbe beemelt változók:

Az identitás témaköréhez kapcsolódó változók: szülőföld (dummy változók: az ország; a régió; Magyarország vagy a történelmi Magyarország; a település, ahol született vagy él), haza (dummy változók: az ország; a régió; Magyarország vagy a történelmi Magyarország; a település, ahol született vagy él), önmeghatározás (regionális; etnonim nélküli magyar; jelzős/regionális magyar), az identitáshoz való affektív viszonyulás (magyarságát előnyként; hátrányként; vagy szégyenként éli meg).

- A társadalmi értékekhez való viszonyulást egy 26 ítemes kérdéssor mérte, ebből hoztuk létre adatredukciós módszerrel a következő jól értelmezhető hét főkomponenst: hagyományos értékek, normakövetés, materiális értékek, sikerorientáltság, társadalmi felelősségvállalás/filantropia, önállóság, személyes kapcsolatok.

- 27 item jelezte, hogy a megkérdezettek milyen gyakorisággal végeznek különböző szabadidős tevékenységeket, ezekből alakítottuk ki az elemzésbe bevont hét főkomponenst: magaskultúra-fogyasztó, alkotó, digitális szabadidős, sportoló, hírfogyasztó, társasági, plázázó.

- Az ifjúság problémáihoz való viszonyulást is fontosnak gondoltuk beemelni a modellünkbe. Az eredetileg 21 válaszlehetőséggel mért problémahalmazt öt elkülönülő problémakörre sikerült redukálnunk: általános rossz gazdasági helyzet, lecsúszás, értékek válsága, hátrányos helyzet, kisebbségi helyzet. Mivel az elvándorlás nem illeszkedik ezekbe a főkomponensekbe, de fontos problémát jelöl, standardizált formában bevontuk az elemzésbe.

- A rokonszenv-ellenszenv mérése 23 csoport vonatkozásában került be a GeneZYs 2015 felmérésbe, ezekből hoztuk létre adatredukciós módszerrel a magyarázómodellünkbe beemelt hat főkomponenst: többségi nemzetek, kisebbségi magyarok, világhatalmak, „másság”, hátrányos helyzetű csoportok és befolyásos társadalmi csoportok. Mivel a magyarországi magyarok egyetlen főkomponensbe

sem illeszkedtek, de az irányukba mért rokonszenv-ellenszenv indexet is fontos mutatónak gondoljuk, mely segítheti elemzésünket, ezt is bevontuk a vizsgálatba, standardizált formában, akárcsak az oroszok iránti elfogadás-elutasítás indexet, amely nem illeszkedett megfelelően a világhatalmak főkomponensébe (sajátos helyzetük okán sem).⁷²

- A médiahasználatra vonatkozó változók közül a TV-nézésre fordított időt (standardizált formában), az FB-háló kiterjedtségét (szintén standardizált formában), és az FB-háló homogenitását, illetve heterogenitását – jelen esetben a többségi nemzetiségűek felé való „nyitottságát” – jelző főkomponenst is bevontuk elemzésünkbe.

- Az ifjúságcentrizmus mutatóját is beemeltük a modellbe.

A szignifikáns hatásokat jelző változókat a 3. táblázatban összesítettük.

3. táblázat. *Logisztikus regressziós modell a többségi nemzethez tartozás magyarázatára (esélyhányadosok, csak a szignifikáns tényezők)*

Függő változó: a saját kisebbségi közössége a többségi nemzet része-e (0 – nem; 1-igen)

Változók	Ukrajna/ Kárpátalja	Szerbia/ Vajdaság	Szlovákia/ Felvidék	Románia/ Erdély	
I. lépés: szociodemográfiai háttér és identitás-dimenziók – Exp (B)					
	szülőföld: az ország (dummy)		2,108		
	szülőföld: HU, vagy történelmi HU (dummy)		0,26		
	szülőföld: a település (dummy)		0,471		
	haza: az ország (dummy)	3,27	2,452	3,165	
	haza: a régió (dummy)		0,528	1,655	
Identitás dimenziói	haza: a település (dummy)		2,053		
	önmeghatározás: regionális (dummy)		1,985		
	önmeghatározás: magyar (dummy)		0,462	0,451	0,576
	magyarsága hátrány			0,679	0,777
	állam- és kultúrnemzeti id. faktor	0,752			
Constant	1,809	1,426	0,998	1,236	
<i>Nagelkerke R Square</i>	<i>0,087</i>	<i>0,118</i>	<i>0,126</i>	<i>0,078</i>	

⁷² Gondoljunk csak a kárpátaljai magyar fiatalok helyzetére, akik esetében az oroszokkal szembeni viszonyulás más jellegű, mint az amerikaiak, kínaiak, németek megítélése.

Változók	Ukrajna/ Kárpátalja	Szerbia/ Vajdaság	Szlovákia/ Felvidék	Románia/ Erdély	
II. lépés: szociodemográfiai háttér, identitás-dimenziók, értékpreferenciák, szabadidő, médiafogyasztás, rokonszenv-ellenszenv – Exp (B)					
Szociodemográfiai adatok	településtípus(1)*	2,823			
Identitás dimenziói	szülőföld: a település (dummy)	0,324			
	szülőföld: a régió (dummy)			0,505	
	haza: az ország (dummy)	5,484			
	haza: HU, vagy történelmi HU (dummy)			0,223	
	haza: a település (dummy)			0,141	
	állam- és kultúrnemzeti id. faktor		1,749		
	önmeghatározás: magyar magyarsága előny			0,231 1,827	
Társadalmi értékek	filantrópia		1,33		
Szabadidős tevékenységek	magaskultúra fogyasztó		0,65		
	hírfogyasztó	0,452			
	társasági	1,761			
	plázázó	2,742		1,435	
Médiafogyasztás	Zscore: FB-ismerősök száma	0,645			
	FB-network homogenitása (magyar és többségi)		0,503		
Ifjúságcentrizmus	ifjúságcentrizmus			0,605	
	többségi nemzetek		2,101	1,46	
	kisebbségi magyarok		0,458	0,425	
	„másság”			0,463	
Rokonszenv-ellenszenv	világhatalmak	2,645		0,601	
	befolyásos társadalmi csoportok	0,482			
	hátrányos helyzetű csoportok			1,452	
	Zscore: magyarországi magyarok	2,57		2,027	
Constant	2,466	3,378	1,192	4,825	
<i>Nagelkerke R Square</i>	<i>0,468</i>	<i>0,311</i>	<i>0,362</i>	<i>0,253</i>	

* referencia kategória: falu

Az első lépésben az identitás dimenzióihoz kötődő változókkal 8%–13%-os magyarázottságot tudtunk elérni. Leginkább az adott többségi országgal való azonosulás növeli annak az esélyét, hogy a megkérdezett a többségi nemzet részeként tekintsen saját kisebbségi közösségére, ez a kárpátaljai, vajdasági és erdélyi magyar fiatalok esetében az országnak, mint hazának a megnevezésében nyilvánult meg, a szlovákiai magyar fiataloknál az ország, mint szülőföld jelentkezett – de minden esetben az esélyhányadosok értéke erős hatást jelez. Ehhez kapcsolódó hatása van a vajdasági magyar fiataloknál annak, hogy ha valaki Magyarországot (vagy a történelmi Magyarországot) nevezte meg szülőföldjének, az erőteljesen csökkenti annak az esélyét, hogy kisebbségi magyar közösségét a szerb nemzet részeként definiálja. Az ő körükben a vajdasági önmeghatározás is növeli annak esélyét, hogy a szerb nemzet részeként határozzák meg közösségüket, míg a magyar önmeghatározás választása a vajdasági, a szlovákiai és a romániai magyar fiatalok esetében is csökkenti ennek esélyét.

Amennyiben a többi változót is bevontuk a logisztikus regressziós modellbe, a Nagelkerke R^2 mutató alapján növelni tudtuk a modellek magyarázóerejét, mely így 47%-os a kárpátaljai, 36%-os a szlovákiai, 31%-os a vajdasági és 25%-os a romániai magyar fiatalok esetében.

A kárpátaljai magyar fiatalok esetében leginkább az növeli annak esélyét, hogy valaki a többségi társadalom részeként (is) tekintsen kisebbségi magyar közösségére, ha hazájaként Ukrajnát nevezte meg, ha pedig szűkebb lokalitását tekinti szülőföldjének, az csökkenti ennek esélyét. De szintén növeli ennek esélyét, ha városban él, hiszen a városiak közel háromszor nagyobb eséllyel gondolják ezt, mint a falun élők (esélyhányados 2,823), és ezzel valószínűleg összefüggésben, ha a „plázázást” választhatja szabadidőtöltésre, akárcsak a társasági szabadidőtöltés – azaz a „városi modernistákra”, az urbánus életmódot folytatókra inkább jellemző a kettős nemzeti kötődés. A hírfogyasztás, mint szabadidős tevékenység csökkenti ezt az esélyt, mint ahogyan az FB-ismerősök kiterjedt hálójára is csökkenti ennek esélyét. Ha valaki inkább rokonszenvezik a „világhatalmakkal” és a magyarországi magyarokkal, de ellenszenvesebben viszonyul a befolyásos társadalmi csoportokhoz – politikusok, egyházi elöljárók, újjgazdagok –, akkor szintén nagyobb eséllyel találjuk meg azok között, akik az ukrán nemzethez tartozónak gondolják a kárpátaljai magyarokat. Ugyanez a tendencia jelentkezik a szlovákiai magyar fiatalok esetében is, ami azt jelzi, hogy a kettős kötődés nem egy – a magyarországi magyarokhoz kapcsolódó – sérelmi attitűdből származik.

A szlovákiai magyar fiatalok körében is növeli annak esélyét, hogy valaki a szlovák nemzet részének tekintsse saját magyar közösségét, ha jobban rokonszenvezik a magyarországi magyarokkal, de esetükben megjelenik a többségi nemzettel való erősebb rokonszenv is – szlovákok, szerbek, ukránok, románok –, mely szintén növeli ennek esélyét. Viszont a kisebbségi magyarok és a „másság” iránti

pozitívabb viszonyulás csökkenti annak esélyét, hogy saját közösségét a szlovák nemzet részeként határozza meg. Azt, hogy esetükben nem egy sérelemből fakadó viszonyulásról van szó, talán az is jelzi, hogy nagyobb eséllyel érzik saját közösségüket a szlovák nemzethez tartozónak azok, akik egyébként előnyként tekintenek magyarságukra, és kevésbé választják az etnonim nélküli „sima magyart” önmeghatározásként. A többség iránti nyitottságukat nem csak a magasabb rokonszenv, hanem az FB-hálójuk heterogenitása is jelzi, mely szintén növeli a szlovák nemzethez tartozás esélyét, akárcsak a filantrópia iránti fogékonyság.

A vajdasági magyar fiatalok közül nagyobb eséllyel gondolják a vajdasági magyarokat a szerb nemzet részének azok, akik rokonszenvesebbnek látják a többségi nemzethez tartozókat, és ellenszenvesebbnek a kisebbségi magyarokat, ugyanakkor az állam- és kultúrnemzeti identitástipológia is növeli ennek esélyét, vagyis azok körében, akik számára a nemzethez tartozás esetében vegyesen jelennek meg az állam- és kultúrnemzeti elemek, nagyobb eséllyel gondolják saját kisebbségi közösségüket a többségi nemzethez tartozónak. A magaskultúra-fogyasztás, mint szabadidős tevékenység pedig csökkenti ezt az esélyt.

A romániai magyar fiatalok esetében is növeli a romániai magyarok román nemzethez tartozásának esélyét a többségi nemzetiségüekkel való erősebb rokonszenv (2,075), és kisebb mértékben a hátrányos helyzetűekhez való pozitív viszonyulás is, akárcsak a világhatalmakkal szembeni erősebb ellenszenv. Csökkenti ezt a viszonyulást, ha hazájukként a szűkebb lokalitást nevezték meg – a települést ahol él, vagy született –, illetve az is, ha Magyarországot, vagy a történelmi Magyarországot nevezték meg hazájuknak. Az ifjúságcentrizmus csökkenti a román nemzethez tartozás esélyét, a plázázó szabadidőtöltés pedig növeli, vagyis ez esetben is a korábban már jelzett urbánusabb életmódot folytatókra jellemzőbb a kettős nemzeti kötődés.

Modellünk alapján megfogalmazhatjuk, hogy a nemzeti identitás különböző jellemzői sok esetben *együttjárnak*: például a többségi országhoz, illetve a többségi nemzetiségük iránti pozitívabb viszonyulás növeli annak az esélyét, hogy a megkérdezettek saját kisebbségi közösségüket a többségi nemzethez tartozónak (is) ítélik. Ugyanakkor ez nem kerül ellentmondásba magyarságuk megélésével sem, sőt azt láthatjuk, hogy például a szlovákiai magyar fiatalok esetében hangsúlyosabban is igaz az, hogy a magyarságukat előnyként megélők nagyobb eséllyel tekintik közösségüket a többségi nemzet részének is.

Mivel a magyar állampolgárság igénylését nem tudtuk beemelni a regresziós modellbe, de kíváncsiak voltunk arra, hogy a kétváltozós elemzés jelez-e bármilyen összefüggést a magyar/kettős állampolgárság és többségi nemzettagság vonatkozásában, a szlovákiai magyar fiatalokat leszámítva, a többi három régióra a korrelációs együtthatót hívtuk segítségül. Bár mindhárom régióban tendenciaként megjelent, csak a vajdasági magyar fiatalok esetében mutatott összefüggést

a korrelációs együttható: a magyar/kettős állampolgársággal rendelkező vajdasági magyar fiatalok kevésbé gondolják a szerb nemzet részének saját kisebbségi közösségüket, vagyis a kettős állampolgárság az ő esetükben gyengíti a többségi nemzethez tartozást ($r=-0,119$; $p\leq 0,05$).

Összegzés

Hipotézisünk, miszerint a vizsgált régiókra jellemző a kettős/többs nemzeti kötődés, melyet korábbi vizsgálatok is jeleztek egyes régiókban, a GeneZYs 2015-ös felmérés adatai alapján beigazolódtak, vagyis a magyar nemzettagság mellett a többségi nemzettagság is megjelenik minden régióban, a megkérdezettek több mint felénél. Ez a többs nemzeti kötődés a politikai közösségi és kultúr nemzeti identitástipológiák együttes/vegyes jelenlétét is jelzi, ugyanakkor a kisebbségi helyzet sajátosságai is magyarázható, hiszen például a magyar nemzettagság esetében mindkét ideáltípus elemei megjelenhetnek, a nemzethez tartozás kulturális meghatározottsága mellett a könnyített honosítás intézménye a politikai közösség/állam-nemzet eddig „zárt” rendszerét is elérhetővé tette kisebbségi helyzetben is,⁷³ illetve szintén a politikai közösség részeként élheti meg kisebbségi közösségét a többségi nemzet vonatkozásában is. Tehát a kisebbségi magyar közösségekben két politikai közösségi identitás is megjelenik, egy magyar – az állampolgárság kiterjesztése okán –, és egy többségi (szülőföldi) nemzethez kapcsolódó politikai identitás. Jelen tanulmányban a kettős nemzeti kötődés kérdéskörére koncentráltunk, de a nemzeti identitás többi dimenziója mentén végzett elemzés is alátámasztja és kapcsolódik az itt megfogalmazottakhoz, a nemzeti identitástipológiák vizsgálata például azt mutatja, hogy a kisebbségi magyar fiatalok körében is *hibrid* módon, egyszerre/együtt jelennek meg a politikai nemzethez tartozás és a kultúr nemzeti jellemzők,⁷⁴ mely jelenség Szűcs Jenő elméletével is összekapcsolható,⁷⁵ mint ahogyan ezt támasztották alá más európai nemzetközi összehasonlító kutatási eredmények is.⁷⁶

Hutnik etnikai/nemzeti kisebbségi serdülők identitásstratégiáinak tipológiai-áját használva bizonyítottunk látjuk azon hipotézisünket, hogy a szegregáció és az akkulturáció jellemzi⁷⁷ a vizsgált régió magyar fiataljait, a szegregáció – vagy a „tisza magyar” viszonyulás – írja le a kizárólagos magyar nemzethez tartozást, az akkulturáció – vagy „hibrid magyar” – a kettős nemzeti kötődésüket. A többségi ország, illetve a többségi nemzetiségűek iránti pozitívabb viszonyulás erősíti a többs nemzeti kötődést, amely nem kerül konfliktusba a magyar identitás meg-

⁷³ A szlovákiai magyarok kivételével

⁷⁴ Zsigmond, 2020.

⁷⁵ Szűcs, 1983.

⁷⁶ Csepeli – Örkény, 2017.

⁷⁷ Hutnik, 1991.

élésével, vagyis nem egy sérelmi attitűdből eredeztethető, a logisztikus regressziós modellek eredményei alapján.

A nemzeti identitás(ok) hibrid, fragmentált, sokrétegű, folyamatosan változó és változatos jellegét jelzi a nemzeti önmeghatározás, valamint a szülőföld és a haza megjelölésekor észlelhető regionális identitás primátusa is.⁷⁸

Elemzésünkhöz visszakanyarodva, a nemzettagságok indoklásaiból is kirajzóldtak ezek a finomszerkezetek, a nyílt kérdésekre adott válaszokból példaként most csak a *határ* liminalitását,⁷⁹ (határtalan) értelmezéseit emelve ki: a *határ* egyszerre választja el a kisebbségi magyart az anyaországtól, miközben nem választja el a magyar nemzettagságtól (a kultúrnemzeti érvelés szerint), és egyszerre vonja politikai közösségbe a többségi nemzettel azáltal, hogy a (közös ország)*határ* a megkérdezettek többsége esetében többségi nemzettagságot is jelent (az államnemzeti logika mentén), és ezek az érvelések egymás mellett léteznek és férnek meg. De hogy teljes legyen a kép, azt is hozzá kell tennünk, hogy ennek a fordítottja is kirajzolódott a válaszokból: a *határ* egy szűk kisebbség számára a magyar nemzettagságtól való elhatárolódást is jelenti (államnemzeti logikában), és természetesen olyan értelmezésben is megjelent, amelyben hiába „köt össze” a többségi állammal, ez nem jelent többségi nemzettagságot (a kultúrnemzeti logika szerint).

Értelmezéseinket kihegyezhetjük akár a kötődések mintázatainak különbözőségére, akár az egyes nemzettagságok iránti affektív-érzelmi viszonyulás, vagy az azonosulás eltérő mértékére, de látnunk kell, hogy az identitásmozaikok, illetve a (nemzeti) kötődések hálózata a maga komplexitásában és inkonzisztenciáival együtt,⁸⁰ sokrétegű, fragmentált képződményként, a maga „természetes teljességében” jelenik meg a mindennapi életben – amennyiben a kérdőívre adott válaszokat, indoklásokat⁸¹ ennek lenyomataként értelmezzük.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Anderson, Benedict: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London and New York: Verso Press, 1983.

Barna Gergő – Kiss Tamás: *Erdélyi magyar fiatalok 2013*. Kutatásjelentés. 2013. [https://issuu.com/rmdsz/docs/ispmn_ifi2013_barna-kiss__1_\(letöltés_ideje:2020.január20.\)](https://issuu.com/rmdsz/docs/ispmn_ifi2013_barna-kiss__1_(letöltés_ideje:2020.január20.))

⁷⁸ Zsigmond, 2020.

⁷⁹ Erről l. Szakolczai Árpád: Gennep, Arnold van. In: R. John McGee és Richard L. Warms (eds.): *Encyclopedia of Theory in Social and Cultural Anthropology*. Sage: Thousand Oaks, 2013.

⁸⁰ L. pl. Hall, 1997.; Bauman, 2011.

⁸¹ Különös tekintettel a nyílt kérdésekre

- Barth, Fredrik: *Ethnic Groups and Boundaries. The social organisation of cultural difference*. London: Little Brown and Co. 1969.
- Basch, Linda – Glick Schiller, Nina – Szanton Blanc, Cristina: *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. Langhorne, PA: Gordon & Breach, 1994.
- Bauböck, Rainer: Political community beyond the sovereign state: supranational federalism and transnational minorities. In: Vertovec, Steven – Cohen, Robin (eds): *Conceiving Cosmopolitanism: Theory, Context and Practice*. Oxford: Oxford University Press, 2002. 110–136.
- Bauman, Zygmunt: From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity. In: Hall, Stuart – Du Gay, Paul (ed.): *Questions of Cultural Identity*. London: Thousand Oaks, 2011. 18–36.
- Bauman, Zygmunt: *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press, 2000.
- Beck, Ulrich: *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Budapest: Századvég Politikai Iskola Alapítvány, 2003.
- Becker, Gary S.: *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 3rd ed., 1993.
- Bindorffer Györgyi: *Kettős identitás. Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2001.
- Bourdieu, Pierre: Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory*, 1989. 7 (10). 14–25.
- Brubaker, Rogers: *Nationalism reframed*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Brubaker, Rogers: *Ethnicity Without Groups*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004.
- Castles, Stephen: *Ethnicity and Globalization: From Migrant Worker to Transnational Citizen*. London: Sage, 2000.
- Castles, Stephen – Davidson, Alastair: *Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging*. Basingstoke: Palgrave, 2000.
- Conway, Denis – Cohen, Jeffrey H.: Consequences of migration and remittances for Mexican transnational communities. *Economic Geography*, 1998. 74(1). 26–44.
- Côté, James E.: Sociological Perspectives on Identity Formation: The Culture-Identity link and Identity Capital. *Journal of Adolescence*, 1996. 19(5). 417–428. doi: 10.1006/jado.1996.0040
- Csata Zsombor – Magyarai Tivadar – Veres Valér: Belső Erdély. In: Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István: *Mozaik 2001 Gyorsjelentés*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2002. 137–188.

- Csepeli György: *Nemzet által homályosan*. Budapest: Századvég, 1992.
- Csepeli György – Örkény Antal: Nemzetközi összehasonlító szociológiai vizsgálat a nemzeti identitásról, *Szociológiai Szemle*, 1998/3. 3–36.
- Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mária: „Jelentés a Tündérkertből”. In: Kolosi Tamás – Tóth István Gy. – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport*. Budapest: Társki, 1998. 527–548.
- Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mária: The Steadiness and Transformation of National and Ethnic Identity. In: Cholnoky György (szerk.): *Minorities Research*, No.2. Budapest: Lucidus, 2000. 46–63.
- Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mária: *Nemzetek egymás tükrében*. Budapest: Balassi Kiadó, 2002.
- Csepeli György – Örkény Antal: *Nemzet és migráció*. Budapest: ELTE TáTK. 2017. <http://tatk.elte.hu/oktatas/etananyagok> (letöltés ideje: 2020. január 20.)
- Day, Graham – Thompson, Andrew: *Theorizing Nationalism*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.
- Durst Judit: Transzmigránsok vagy vándormunkások? *Regio*, 2019/3. 79–114.
- Eriksen, Thomas H.: Nationalism, Mauritian Style: Cultural Unity and Ethnic Diversity. *Comparative Studies in Society and History*, 1994. 36(3). 549–574.
- Eriksen, Thomas H.: *Etnicitás és nacionalizmus*. Budapest – Pécs: Gondolat Kiadó – PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2008.
- Feischmidt Margit: Multikulturalizmus: kultúra, identitás és politika új diskurzus. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Multikulturalizmus*. Budapest: Osiris, 1997. 7–29.
- Hall, Stuart: The Question of Cultural Identity. In: Hall, Stuart – Held, David – McGrew, Anthony (ed.): *Modernity and Its Futures*. Cambridge: Polity Press, 1992. 274–316.
- Hall, Stuart (ed.): *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage Publications Ltd., 1997.
- Kohn, Hans: Western and Eastern Nationalism. In: Hutchinson, John – Smith, Anthony D. (ed.): *Nationalism*. Oxford University Press, 1994. 162–165.
- Hutnik, Nimmi: *Ethnic Minority Identity*. Oxford: Clarendon, 1991.
- Jenkins, Richard: *Rethinking Ethnicity*. London: Sage Publications Ltd., 2008.
- Kaschuba, Wolfgang: *Bevezetés az európai etnológiába*. Debrecen: Csokonai Kiadó, 2004.
- Kiss Tamás – Barna Gergő: *Erdélyi magyarok a magyarországi és a romániai politikai térben*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, *Műhelytanulmányok* 50. 2013.
- Kiss Tamás: Nemzetdiskurzusok hálójában. Az állampolgárság-politika, mint a magyar nemzetre vonatkozó klasszifikációs küzdelem epizódja és eszköze. *Magyar Kisebbség*, 2013/3–4. 7–95.

- Moscovici, Serge: *Társadalom – lélektan válogatott tanulmányok*. Budapest: Osiris Kiadó, 2002.
- Morawska, Ewva: *The new-old transmigrants, their transnational lives, and ethnicization: a comparison of 19th/20th and 20th/21st C situations*. Florence: European University Institute Working Papers EUF No. 99/2. 1999.
- Nagy Ádám (szerk.): *Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016*. Budapest: Excenter Kutatóközpont, 2018. <http://mek.oszk.hu/18600/18654/18654.pdf>, (letöltés ideje: 2020. január 20.)
- Papp Z. Attila: Magyarország. In: Papp Z. Attila – Veres Valér (szerk.): *Kárpát Panel 2007. A Kárpát-medencei magyarok társadalmi perspektívái. Gyorsjelentés*. Budapest: MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2007. 244–299.
- Papp Z. Attila – Veres Valér (szerk.): *Kárpát Panel 2007. A Kárpát-medencei magyarok társadalmi perspektívái. Gyorsjelentés*. Budapest: MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2007.
- Papp Z. Attila: Viszonyulások: Kis magyar (kárpát-medencei) előítélet térkép. *Kaligram*, 2008/2. 70–76.
- Papp Z. Attila: Az etnocentrizmus szerkezete kisebbségben – a fókuszcsoporthoz beszélgetések alapján. In: Veres Valér – Papp Z. Attila (szerk.): *Szociológiai mintázatok. Erdélyi magyarok a Kárpát Panel vizsgálat alapján*. Kolozsvár: NKI, 2012. 79–117. https://www.academia.edu/9902110/Az_etnocentrizmus_szerkezete_kisebbségben (letöltés ideje: 2020. január 20.)
- Papp Z. Attila: Kisebbségi identitáskonstrukciók a kettős magyar állampolgárság által. *Regio*, 2014/1. 118–155.
- Papp Z. Attila – Ferenc Viktória – Márton János – Morvai Tünde – Szerbhorváth György – Zsigmond Csilla: GeneZYs 2015. Külhoni magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Összefoglaló adatok. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Budapest: MCC – MTA TK KI, 2017. 193–239.
- Papp, Z. Attila: Trickster Logics in the Hungarian Dual-Citizenship Offer. In: Arpad, Szakolczai – Agnes, Horvath – Attila, Z. Papp (ed.): *The Political Anthropology of Ethnic and Religious Minorities*. New York, London: Routledge, 2018. 18–32.
- Portes, Alejandro – Guarnizo, Luis E. – Landolt, Patricia (eds): Transnational Communities. Special issue. *Ethnic and Racial Studies*, 1999. 22(2). 217–237.
- Rouse, Roger: Mexican migration and the social space of postmodernism. *Diaspora*, 1991. 1(1). 8–23.
- Smith, Michael P. – Guarnizo, Luis E. (eds): *Transnationalism from Below*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1998.

- Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István (szerk.): *MOZAIK 2001. Gyorsjelentés – magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2002.
- Szabó Andrea – Bauer Béla – Pillók Péter: *Mozaik2011: Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Budapest: Belvedere Meridionale, 2013.
- Szabó Ildikó – Örkény Antal: *Tizenévesek állampolgári kultúrája*. Budapest: Minoritas Alapítvány, 1998.
- Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest: Kutatópont KFT, Enigma 2001 Kiadó, Médiaszolgáltató KFT, 2018. <http://kutatopont.hu/files/2018/07/magyarfiatalok.pdf>, (letöltés ideje: 2020. január 20.)
- Székely Levente: Módszertani jegyzet: Magyar Ifjúság Kutatás 2016. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest: Kutatópont KFT, Enigma 2001 Kiadó, Médiaszolgáltató KFT, 2018. 479–503. <http://kutatopont.hu/files/2018/07/magyarfiatalok.pdf>, (letöltés ideje: 2020. január 20.)
- Szűcs Jenő: *Vázlat Európa három történelmi régiójáról*. Budapest: Magvető, 1983.
- Thornton, Sarah: *The Subcultures Reader*. London: Routledge, 1997.
- Veres Valér: *Nemzeti identitás Erdélyben – szociológiai olvasatban*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2005.
- Veres Valér: A Kárpát-medencei magyarok nemzeti és állampolgári identitásának fő sajátosságai. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. Budapest: MTA – MTK EB, 2008. 35–60.
- Veres Valér – Papp Z. Attila (szerk.): *Szociológiai mintázatok. Erdélyi magyarok a Kárpát Panel vizsgálat alapján*. Kolozsvár: NKI, 2012. https://www.academia.edu/9902110/Az_etnocentrizmus_szerkezete_kisebbségben, (letöltés ideje: 2020. január 20.)
- Veres Valér: Az erdélyi magyarok nemzeti kisebbségi identitásának alakulása a Kárpát Panel tükrében. In: Veres Valér – Papp Z. Attila (szerk.): *Szociológiai mintázatok. Erdélyi magyarok a Kárpát Panel vizsgálat alapján*. Kolozsvár: NKI, 2012. 79–117. https://www.academia.edu/9902110/Az_etnocentrizmus_szerkezete_kisebbségben (letöltés ideje: 2020. január 20.)
- Veres Valér: A nemzeti identitás érzelmi megélése a társadalmi, szocializációs háttér kontextusában, a kolozsvári magyar egyetemisták körében. In: Papp Z. Attila (szerk.). *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Budapest: MCC – MTA TK KI, 2017. 391–411.
- Veres Valér – Ruff Tamás: *Kötődések – identitás, személyes kapcsolatok és nemzeti-etnikai attitűdök a Kárpát-medence magyar ifjúsága körében*. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest: Kutatópont KFT – Enigma 2001 Kiadó – Médiaszolgáltató

- KFT, 387–435. <http://kutatopont.hu/files/2018/07/magyarfiatalok.pdf>, (letöltés ideje: 2020. január 20.)
- Verkuyten, Maykel: Ethnic Group Preferences and the Evaluation of Ethnic Identity among Adolescents in the Netherlands. *The Journal of Social Psychology*, 1992. 132 (6). 741–50.
- Vertovec, Steven – Cohen, Robin: Introduction. In: Vertovec, Steven – Cohen, Robin (eds): *Migration, Diasporas and Transnationalism*. Aldershot: Edward Elgar, 1999. xiii-xxviii.
- Vertovec, Steven: Conceiving and researching transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 1999. 22(2). 447–462.
- Zsigmond Csilla: Kötődések hálójában. Nemzeti identitás és politikai attitűd-min-tázatok a kisebbségi magyar fiatalok körében a GeneZYs 2015 ifjúságszociológiai felmérés adatai alapján. *Kézirat*, 2020.